

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra obchodu a financí

Diplomová práce

**Vyhodnocení vývoje čistého příjmu OSVČ
a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech
2009–2018**

Bc. Petr Císař

© 2020 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Petr Císař

Hospodářská politika a správa
Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Vyhodnocení vývoje čistého příjmu OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009 – 2018

Název anglicky

Development evaluation of net income of self – employed persons and employees in connection with statutory contributions in the years 2009–2018

Cíle práce

Cílem práce je vyhodnocení komparace čistých příjmů OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009 – 2018.

Dílním cílem bude přehled vývoje průměrné mzdy a zákonných odvodů ve sledovaných letech, který bude sloužit jako podklad pro vyhodnocení sledované problematiky.

Metodika

V teoretické části budou užity metody analýzy odborné literatury a metody výkladu práva.

V praktické části bude pomocí kompilace sledované problematiky sestaven přehled průměrných mezd a zákonných odvodů. Získané podklady budou sloužit jako podklad pro vytvoření modelových variant. Jednotlivé varianty budou vzájemně komparovány. Závěrem bude použita metoda syntézy k vyhodnocení jednotlivých situací.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

zaměstnanec, osoba samostatně výdělečně činná, průměrná mzda, sociální zabezpečení, zdravotní pojištění, základ daně, daň, slevy na dani

Doporučené zdroje informací

Červinka, T. Zdravotní pojištění. ISBN 978-80-7554-130-7.

DĚRGEL, M. Sleva na manželku a dítě. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, ISBN 978-80-7357-630-1.

KUKALOVÁ, G. – MORAVEC, L. – ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE. PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA. *Systém sociálního zabezpečení a zdravotního pojištění v ČR*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2017. ISBN 9788021327832.

PELECH, P. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2018. Olomouc: ANAG, 2018. ISBN 978-80-7554-114-7.

PILÁTOVÁ, J., JANDA P. Podnikání fyzických osob, nový občanský zákoník. Praha: Svaz účetních, 2013, ISBN 978-80-87367-33-9.

PTÁČKOVÁ MÍSAŘOVÁ, P., OTAVOVÁ M. Daň z příjmů srozumitelně. Ostrava: Key Publishing, 2018, Ekonomie. ISBN 978-80-7418-295-2.

VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. Sociální a zdravotní pojištění: úvod do problematiky. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-80-7357-381-2.

VANČUROVÁ, A. – LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2018*. Praha: VOX, 2018. ISBN 978-80-87480-63-2.

VANČUROVÁ, A. Zdanění osobních příjmů. Praha: Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-7478-388-3.

Ženíšková, M. Pojistné na sociální zabezpečení. ISBN 978-80-7554-127-7.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 ZS – PEF (únor 2021)

Vedoucí práce

Ing. Jitka Šišková, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra obchodu a financí

Elektronicky schváleno dne 29. 10. 2020

prof. Ing. Luboš Smutka, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 11. 2020

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 06. 11. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Vyhodnocení vývoje čistého příjmu OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009–2018" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 10. listopadu 2020

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Ing. Jitce Šiškové, PhD. za odborné vedení, vstřícný přístup, ochotu, věcné připomínky a čas, který mi věnovala při zpracování mé diplomové práce.

Vyhodnocení vývoje čistého příjmu OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009–2018

Abstrakt

Hlavním tématem předkládané diplomové práce je porovnání vývoje čistého příjmu osob samostatně výdělečně činných a zaměstnanců. Teoretická část je zaměřena na definování základních pojmů v oblasti zdaňování příjmů fyzických osob, odvodů na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Vykládá historický vývoj těchto odvodů do státního rozpočtu. Dále objasňuje rozdíly při zdaňování a odvodech na sociální pojištění mezi zaměstnancem a osobou samostatně výdělečně činnou.

V praktické části je pomocí výpočtů, které vycházejí z teoretické části, porovnáván čistý příjem zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných za jednotlivé roky v období 2009–2018. Základnu pro výpočet čistého příjmu tvoří průměrné měsíční hrubé mzdy, vyhlášené Českým statistickým úřadem, přepočtené na roční období. V závěru práce je zhodnocení výsledků, kterých bylo porovnáním dosaženo a zároveň je poukázáno, jak toto porovnání je díky politikům a médiím vnímáno veřejností.

Klíčová slova: daň, osoba samostatně výdělečně činná, průměrná mzda, sociální zabezpečení, slevy na dani, základ daně, zaměstnanec, zdravotní pojištění

Development evaluation of net income of self - employed persons and employees in connection with statutory contributions in the years 2009–2018

Abstract

The main topic of the diploma thesis is a development comparison of net income of self-employed persons and employees. The theoretical part is focused on defining the basic concepts in the field of personal income taxation, social security contributions and health insurance. It explains the historical development of these levies to the state budget. It also clarifies the differences in taxation and social security contributions between the employee and the self-employed person.

In the practical part, the calculations, which are based on the theoretical part, compare the net income of employees and self-employed persons for individual years in the period 2009–2018. The basis for calculating net income consists of average monthly gross wages announced by the Czech Statistical Office, which are recalculated on yearly period. At the end of the work is an evaluation of the results achieved by comparison and at the same time it is pointed out how this comparison is perceived by the public thanks to politicians and the media.

Keywords: tax, self-employed person, average wage, social security, tax rebates, tax base, employee, health insurance

Obsah

1	Úvod.....	13
2	Cíl práce a metodika	14
2.1	Cíl práce	14
2.2	Metodika	14
3	Teoretická východiska	16
3.1	Historie daňových teorií.....	16
3.2	Historie osobní důchodové daně na území dnešní České republiky.....	18
3.3	Daň, její vlastnosti a funkce.....	19
3.3.1	Definice daně a její vlastnosti	19
3.3.2	Funkce daní	20
3.4	Konstrukční prvky daně.....	21
3.4.1	Daňový subjekt.....	21
3.4.2	Předmět daně	22
3.4.3	Základ daně a zdaňovací období	22
3.4.4	Odpočty od základu daně a osvobození od daně	23
3.4.5	Sazby daně	24
3.4.6	Slevy na dani	25
3.5	Sociální pojištění.....	26
3.5.1	Sociální zabezpečení	26
3.5.2	Veřejné zdravotní pojištění	30
3.6	Zaměstnavatel a zaměstnanec pro účely daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění	36
3.6.1	Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely daně z příjmů	37
3.6.2	Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely pojistného na sociální zabezpečení	39
3.6.3	Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely pojistného na veřejné zdravotní pojištění	40
3.7	Osoba samostatně výdělečně činná pro účely daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění.....	40
3.7.1	Osoba samostatně výdělečně činná pro účely daně z příjmů	41
3.7.2	Osoba samostatně výdělečně činná pro účely pojistného na sociální zabezpečení	43
3.7.3	Osoba samostatně výdělečně činná pro účely pojistného na veřejné zdravotní pojištění	44
3.8	Průměrná mzda v národním hospodářství	45
4	Vlastní práce	47

4.1	Vývoj průměrné hrubé mzdy	47
4.2	Modelové příklady za rok 2009–2018	50
5	Výsledky a diskuze	77
6	Závěr	88
7	Seznam použitých zdrojů	90

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Vývoj minimálního měsíčního vyměřovacího základu pojistného na sociální zabezpečení pro OSVČ	30
Tabulka č. 2 Vývoj minimální mzdy od roku 2007	35
Tabulka č. 3 Vyměřovací základ a výpočet pojistného	35
Tabulka č. 4 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2009.....	51
Tabulka č. 7 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2010.....	53
Tabulka č. 8 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2011.....	56
Tabulka č. 9 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2012.....	58
Tabulka č. 10 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2013.....	61
Tabulka č. 11 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2014.....	64
Tabulka č. 12 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2015.....	66
Tabulka č. 13 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ Rok 2016 ...	69
Tabulka č. 14 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2017.....	71
Tabulka č. 15 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2018.....	74
Tabulka č. 16 Vývoj čisté mzdy a příjmu v letech 2009–2018	77
Tabulka č. 17 Odvodové zatížení zaměstnanců a OSVČ v letech 2009–2018.....	79
Tabulka č. 18 Odvody zaměstnavatele za zaměstnance na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění.....	82
Tabulka č. 19 Porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance a OSVČ	83

Seznam grafů

Graf č. 1 Měsíční průměrná mzda	48
Graf č. 2 Porovnání průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy	49
Graf č. 3 Srovnání za rok 2009	51
Graf č. 4 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	52
Graf č. 5 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	52
Graf č. 6 Srovnání za rok 2010	54
Graf č. 7 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	54
Graf č. 8 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	55
Graf č. 9 Srovnání za rok 2011	56
Graf č. 10 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	57

Graf č. 11 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	57
Graf č. 12 Srovnání za rok 2012	59
Graf č. 13 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	59
Graf č. 14 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	60
Graf č. 15 Srovnání za rok 2013	62
Graf č. 16 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	62
Graf č. 17 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	63
Graf č. 18 Srovnání za rok 2014	64
Graf č. 19 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	65
Graf č. 20 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	65
Graf č. 21 Srovnání za rok 2015	67
Graf č. 22 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	67
Graf č. 23 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	68
Graf č. 24 Srovnání za rok 2016	69
Graf č. 25 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	70
Graf č. 26 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	70
Graf č. 27 Srovnání za rok 2017	72
Graf č. 28 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	72
Graf č. 29 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	73
Graf č. 30 Srovnání za rok 2018	75
Graf č. 31 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	75
Graf č. 32 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	76
Graf č. 33 Vývoj čisté mzdy a příjmu v letech 2009–2018	78
Graf č. 34 Odvodové zatížení zaměstnanců a OSVČ v letech 2009–2018.....	80
Graf č. 35 Porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance a OSVČ	83
Graf č. 36 Srovnání za rok 2018 bez superhrubé mzdy	86
Graf č. 37 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců.....	86
Graf č. 38 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ	87

1 Úvod

Diplomová práce se zabývá porovnáním čistých příjmů osob samostatně výdělečně činných a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody, na základě průměrné mzdy v národním hospodářství v letech 2009–2018.

V celospolečenské diskusi často rezonuje téma porovnávání výdělků podnikatelů a zaměstnanců. V médiích se pravidelně objevují zprávy o tom, že podnikatelé nejsou zatíženi takovými odvody jako zaměstnanci. Tím je samozřejmě vytvářen tlak na politiky, aby se zabývali zvyšováním povinných odvodů podnikatelů. Často jsou porovnávány odvody podnikatelů a zaměstnanců na sociální a zdravotní pojištění. V novinách i v televizi se často dozvídáme, že podnikatelé platí na tato pojištění mnohem méně než zaměstnanci. Celá problematika je však mnohem složitější. Za zaměstnance totiž doplácí sociální i zdravotní pojištění zaměstnavatel, a to velmi podstatnou částkou, mnohem větší než sám zaměstnanec. Dalším významným faktorem, který ovlivňuje odvody podnikatelů, je to, zda je podnikatel považován za osobu vykonávající hlavní, či vedlejší činnost. Mnoho lidí si pořídí živnostenský list jen jako doplněk ke svému zaměstnání. Pak jsou považováni za osoby, které vykonávají podnikání jako vedlejší činnost, neplatí pro ně minimální odvody, a dokonce do určité výše výdělku neplatí sociální pojištění vůbec, neboť jsou již pojištěni z výkonu svého zaměstnání. Takže pokud se všechny tyto faktory sečtou, je logické, že podnikatelé ve statistickém zjišťování mají nižší odvody než zaměstnanci. Na druhé straně je však třeba připomenout, že podnikatelé mají mnohem větší možnosti, jak si legálně snížit základ daně, a tím pádem i základ pro odvody na sociální a zdravotní pojištění než zaměstnanci. Je však nesporné že, podnikatel má mnohem větší zodpovědnost než zaměstnanec. Leží na něm tíha shánění zakázek, protože podle zákoníku práce je povinen přidělovat zaměstnancům práci. Dopadá na něj všechna zátěž dodržování všech různých zákonů, nařízení a předpisů, které pod hrozbou nemalých pokut od něj vyžaduje státní byrokracie. Právě porovnání čistých příjmů podnikatelů a zaměstnanců, to znamená hrubý příjem po odečtení všech povinných odvodů státu, si dává za cíl tato diplomová práce.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem práce je vyhodnocení komparace čistých příjmů OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009–2018. Dílčím cílem bude přehled vývoje průměrné mzdy a zákonných odvodů ve sledovaných letech, který bude sloužit jako podklad pro vyhodnocení sledované problematiky.

2.2 Metodika

V teoretické části budou užity metody výkladu práva, sestavení přehledu základních pojmů a zákonných podkladů k uvedené problematice. Pomocí těchto metodik bude zpracována literární rešerše z oblasti daně z příjmů fyzických osob, sociálního a zdravotního pojištění. Objasněny budou vlastnosti, funkce a konstrukční prvky daně. Jako další příjmový kanál veřejných rozpočtů bude rozebráno sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Aspekty odvodů daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění budou popsány jak z hlediska zaměstnavatele, tak z hlediska osoby samostatně výdělečně činné. Na závěr rešerše je uveden vývoj průměrné měsíční hrubé mzdy dle údajů Českého statistického úřadu pro období, které mapuje tato diplomová práce.

V praktické části bude pomocí kompilace sledované problematiky sestaven přehled průměrných mezd a zákonných odvodů. Základem pro roční hrubou mzdu zaměstnanců a roční zisk (částka, o kterou příjmy převyšují výdaje) OSVČ bude průměrná měsíční hrubá mzda v národním hospodářství zveřejňovaná Českým statistickým úřadem v jednotlivých letech sledovaného období, tedy za roky 2009–2018. Průměrná hrubá měsíční mzda byla pro porovnání zvolena proto, že se jedná o transparentní, pravidelně zveřejňovaný údaj orgánem státní správy České republiky. Měsíční hrubá mzda bude vynásobená dvanácti měsíci, protože roční zdaňovací období se jeví jako nejlepší srovnávací základna, v souladu s § 16b zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, který kalendářní rok určuje za zdaňovací období fyzických osob. Čistá mzda u zaměstnance se vypočítá jako rozdíl mezi hrubou mzdou a odvodem na sociální zabezpečení, odvodem na zdravotní pojištění a daní z příjmů fyzických osob. Odvody na sociální pojištění se vypočítají procentním poměrem z hrubé mzdy. Daň z příjmů se vypočítá procentním poměrem z tzv. superhrubé mzdy, která se zaokrouhlí na stokoruny směrem dolů a odečte se základní sleva na dani. Superhrubá mzda je hrubá mzda, zvýšená o odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, které platí zaměstnavatel za

zaměstnanec. Čistý příjem OSVČ se vypočítá jako rozdíl mezi jejím ziskem a odvody na sociální zabezpečení, zdravotní pojištění a daň z příjmů fyzických osob. Odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění se vypočítají procentním poměrem z vyměřovacího základu, který činí 50 % dosaženého zisku. Pro obě kategorie pojištění jsou však nastaveny minimální vyměřovací základy, které se každoročně valorizují. Takže pokud by úroveň ročního zisku OSVČ, ze kterého se vypočítává vyměřovací základ, klesl pod tuto úroveň, pojistné se vypočítává právě z těchto minimálních základů. Daň z příjmů se vypočte procentním poměrem z hrubého zisku po odečtení základní slevy na dani. Získané údaje budou sloužit jako podklad pro vytvoření modelových variant porovnání vývoje čistého příjmu. Jednotlivé varianty budou vzájemně komparovány. Za jednotlivé roky bude vždy sestavena tabulka v programu Excel, která se zobrazí také v grafu. V tabulce budou dva sloupce, zaměstnanec a osoba samostatně výdělečně činná. V jednotlivých řádcích tabulky pak budou výpočty, které určí z hrubé mzdy nebo zisku odvody na daň z příjmů a na sociální pojištění, a po odečtení těchto částek od hrubé mzdy/zisku se zjistí nejdůležitější údaj – čistá mzda nebo zisk. Další grafy pak porovnájí podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanec a podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku osoby samostatně výdělečně činné. Jednotlivé roky pak budou vzájemně komparovány. Na konec bude použita metoda syntézy k vyhodnocení jednotlivých situací, které povede k formulaci závěru, případně několika závěrů.

3 Teoretická východiska

Teoretická východiska slouží k uvedení do problematiky daní a zdaňování, k definování základních pojmů v této oblasti. Vysvětlení teoretických pojmů je nezbytné pro praktickou část diplomové práce, která z této teorie vychází.

3.1 Historie daňových teorií

V rámci filozofie a náboženského učení se daňová teorie rozvíjela již od starověku. Ekonomickými problémy se zabýval Platonův žák Aristoteles ve svých dílech *Politika* a *Etika Nikomachova*.¹ Ve středověku se zdaněním práce zabýval Tomáš Akvinský, který požadoval, aby pracovní důchody nebyly zdaněny, neboť práce je velice namáhavá a její plody by neměly být ještě zatěžovány daní. Jeho myšlenky jsou podnětné i v dnešní době, jelikož se stále vedou diskuze o nadměrném daňovém zatížení práce.² První myslitelé, kteří hovořili o uceleném ekonomickém systému, v jehož rámci vysvětlovali funkci a povahu daní, byli v 18. století francouzští fyziokraté. Za skutečné zakladatele ekonomie jako vědy, jsou však považováni angličtí ekonomové Adama Smith a David Ricardo. Adam Smith byl ekonomický liberalista, objevitel a zastánce „neviditelné ruky trhu“. Podle něj jednotlivci konají svobodně, což vede k přirozenému řádu, který se ustanovuje sám, jakmile je odstraněno státní omezení. Avšak i tento systém potřebuje panovníka a stát, který zajišťuje vnější obranu, vnitřní pořádek a veřejné služby. Státní výdaje jsou neproduktivní a daně odebírají ze soukromého sektoru prostředky, tím omezují jeho produktivitu. Proto co nejnižší úroveň státních výdajů je v zájmu růstu bohatství národa. V 19. století John Stuart Mill zastával teorii tří výrobních činitelů – půda, práce, kapitál. Jako první formuloval princip platební schopnosti (berní způsobilosti). Daňová spravedlnost dle jeho teorie spočívá v tom, že všichni občané mají daní utrpět stejnou újmu, i když nemají stejné příjmy. Ke konci 19. století se prosazuje ekonomická škola neoklasicismu.³ „*Neoklasická ekonomie - vývojový proud, který ovládl ekonomickou teorii zejména v poslední třetině 19. století (předkeynesiánský neoklasicismus) a jenž zaznamenal významné oživení v 50. letech minulého století (znovu oživený neoklasicismus v podání monetarismu, nové klasické makroekonomie, teorie veřejné volby či ekonomie strany nabídky).*“⁴ Pro tuto teorii však

¹ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 32.

² VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 2017, s. 12.

³ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 33–36.

⁴ Oikonomikos 2010 [online], neoklasická ekonomie [citováno 16. 7. 2019].

znamenała hospodárska kríze ve 20. a počátkem 30. let 20. století velký otřes. Zastánci neoklasické teorie viděli východisko z kríze v omezování státních výdajů, a tím dosažení vyrovnaného státního rozpočtu. Britský ekonom John Maynard Keynes však přichází s novou rozpočtovou teorií. Kríze je podle něho způsobena nízkým sklonem ke spotřebě, ve slabých podnětech k investování. Tím dochází k nežádoucímu růstu úspor. Východisko vidí ve fiskální a monetární politice státu. V rámci této politiky je přisuzována velká úloha daním. Především progresivní zdanění spolu se systémem sociálního pojištění odčerpává ze soukromého sektoru relativně větší podíl důchodů v čase konjunktury než v krízi. Keynesiánská teorie připouští nevyrovnanost státního rozpočtu. Státní rozpočet pak působí jako jakýsi stabilizátor hospodárského vývoje. Od 60. let se však začalo projevovat, že keynesiánská hospodárská politika uplatňovaná dlouhodobě, vede k inflaci. Od té doby se dá hovořit o krachu této teorie, což vedlo k návratu k neoklasické ekonomii a vzniku neokonzervatismu. Tato teorie vyznává fungování samoregulujících mechanismů trhu, upřednostňuje monetární politiku před politikou fiskální. V rámci neokonzervatismu vzniká nová daňová teorie – teorie strany nabídky. Spočívá v posílení váhy nezdaněných důchodů. Snížení daňové zátěže vede k vyšším úsporám a větší pracovní aktivitě. Makroekonomicky je to vyjádřeno tzv. Lafferovou křivkou, která ukazuje závislost daňového výnosu na daňové sazbě. Z ní je zřejmé, že při nízkých daňových sazbách roste daňový výnos státu s růstem sazby, ale od určitého bodu (Lafferův bod) tato funkce začíná klesat.⁵

Obrázek 1 Lafferova křivka

Zdroj: Google [online 17. 7. 2019]

V současné daňové politice se uplatňují prvky keynesiánství i neokonzervatismu. Jednotlivé daně i daňové systémy jsou hodnoceny na základě těchto principů:

⁵ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 38–40.

- a) princip prospěchu – chápe daň jako cenu placenou za veřejný statek
- b) princip berní způsobilosti – každému člověku má daň způsobit stejnou újmu, u důchodových daní je obvykle dávána přednost progresi.⁶

3.2 Historie osobní důchodové daně na území dnešní České republiky

Úplné prvopočátky daní na našem území lze spatřovat v dobrovolných příspěvcích feudálů na financování mimořádných výdajů. Postupem času se tyto příspěvky staly pravidelnými a začaly být označovány jako kontribuce. První zmínky o těchto příspěvcích lze nalézt již ve 13. století. Za vlády Habsburků měly přímé daně spíše charakter daní majetkových, tak jak je chápeme dnes. Poplatníci platili daně podle své berní způsobilosti, tedy jen podle odhadu jejich schopnost platit a předpokládané výše důchodů. Základní rysy důchodové daně lze vysledovat až ve druhé polovině 19. století v Rakousku-Uhersku. Tato daň postihovala veškeré důchody fyzických osob na principu zdanění hlavy rodiny. Po vzniku československého samostatného státu již byly výnosové daně samozřejmou součástí rozpočtových výnosů. Po převratu v únoru 1948 se daňová soustava začala přetvářet na socialistický model. V roce 1953 začala platit nová soustava daní. Hlavním příjmem státního rozpočtu se staly odvody ze zisku státních podniků, které bychom dnes mohli přirovnat ke korporátní dani. Tyto odvody však byly postavené na rozdílu bilance mezi plánovanými výnosy a plánovanými potřebami státního podniku. Daň z příjmů fyzických osob se v podstatě zúžila jen na daň ze mzdy. Veškeré sociální i zdravotní pojištění bylo integrováno do této daně. Není bez zajímavosti, že v nedávné době se o totéž pokoušely i politické strany, které se řadí mezi pravicovou část politického spektra. Další daní hodnou pozornosti byla daň z příjmů obyvatelstva. Nejprve svou progresí v byla podstatě likvidační pro drobné podnikatele. Avšak postupem času, kdy komunistický režim začal ztrácet dech, hlavně v ekonomické oblasti, ztratila svůj likvidační charakter. Ke konci 80. let se začalo objevovat stále více řemeslníků, kteří chtěli své tzv. „fušky“ provozovat legálně, zejména zedníci a různí opraváři. A právě tyto drobní „živnostníci“, kteří provozovali svou činnost na základě povolení národních výborů, se s touto daní setkali. Po listopadovém převratu a pádu komunistického režimu se v letech 1990–1992 podnikalo podle jakýchsi provizorních pravidel. Od roku 1993 se vznikem samostatného českého státu, začala platit úplně nová daňová soustava, která platí dodnes a v podstatě se jen novelizuje.⁷

⁶ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 42.

⁷ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 2017, s. 13–20.

V roce 2012 činil v České republice celkový poměr daně k HDP (včetně sociálních příspěvků) 35,0 %. Tento daňový poměr je výrazně pod průměrem EU-28 (39,4 %). Ve srovnání se sousedními zeměmi je tento poměr nižší než v Rakousku a Německu, ale vyšší než na Slovensku a v Polsku.⁸

3.3 Daň, její vlastnosti a funkce

Americký státník, diplomat a vynálezce Benjamin Franklin, který žil v 18. století, prohlásil: „Nic není na světě jistého, jen smrt a daně.“ S daněmi se člověk setkává celý život a tento termín není neznámý ani dětem na základní škole. V podstatě každý člověk je poplatníkem nějaké daně, ať je to daň z příjmů, daň z přidané hodnoty nebo dalších daní.

3.3.1 Definice daně a její vlastnosti

Daň je povinná, zákonem uložená platba, která plyne do veřejného rozpočtu, je nenávratná, neekvivalentní a neúčelová. Povinná je proto, že dobrovolně by ji mnoho lidí neplatilo. Tím by se stali černými pasažéry, tedy těmi, kteří jen využívají výhod, aniž by přispívali do společného rozpočtu. Platbu daní lze uložit pouze zákonem, jak stanoví článek 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod. Je to proto, že povinnost platit daň z právního úhlu pohledu omezuje svobodu jednotlivce. V právním státě je takový postup možný pouze na základě všeobecně závazné právní normy, která nemůže být nižší než zákon.⁹ Nenávratnost znamená, že zaplacením daně nevzniká subjektu žádný konkrétní nárok, např. formou poskytnutí veřejného statku. Neekvivalentnost znamená, že podíl, jakým se jednotlivce podílí na odvodech do rozpočtu, nemá žádný vztah k tomu, v jaké výši bude spotřebovávat veřejně financované statky. Neúčelovost znamená, že ve chvíli, kdy jednotlivce daň platí, neví, co bude z odvedených prostředků financováno. Daně plynoucí do veřejných rozpočtů nejsou účelově vázány a výnos od konkrétního daňového subjektu není určen k financování konkrétního výdaje.¹⁰

Typickým znakem daní je i to, že se pravidelně opakují. Podnikatelé platí daně z příjmů na základě daňového priznání, které se podává jednou za rok. Během roku platí také zálohy na tuto daň v pravidelných termínech a výši, které vymezuje zákon. Zaměstnanci platí daň

⁸ DENIS, C., T. HEMMELGARN and B. SLOAN, eds. *Taxation trends in the European Union*. 2014, s. 67

⁹ KLIMEŠOVÁ, L. *Daňová optimalizace*. 2014, s. 17.

¹⁰ VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2014*. 2014, s. 9–10.

z příjmů každý měsíc prostřednictvím svého zaměstnavatele, který jim ji sráží a odvádí státu.¹¹

Daně jsou určeny k hrazení společných potřeb státu, jako je obrana státu, školství, infrastruktura, veřejný pořádek a další. Plynou tedy do veřejného rozpočtu. *„Veřejné finance zajišťují existenci a fungování veřejného sektoru. Veřejné finance představují finanční operace a vztahy, které probíhají v rámci ekonomického systému (národního hospodářství) mezi veřejnou správou (jejími institucemi a orgány) a dalšími subjekty. Dalšími subjekty ekonomického systému jsou podnikatelské subjekty, neziskové organizace, domácnosti apod.“*¹²

Další neméně důležitou vlastností daní je to, že se prakticky vždy jedná o peněžní plnění. Tato vlastnost je charakteristická pro moderní daně vybírané v současnosti, v minulosti tomu vždy tak nebylo.

3.3.2 Funkce daní

Moderní daně plní více funkcí než jen to, že musí naplnit veřejné rozpočty. Ekonomická věda je chápe jako nedílnou součást ekonomiky, která je propojená s ostatními ekonomickými nástroji. Hlavními funkcemi jsou:

- a) fiskální – je nejdůležitější a také historicky nejstarší funkcí, rozumí se jí získávání finančních prostředků do veřejných rozpočtů, ze kterých se potom financují veřejné statky a potřeby,
- b) alokační – napravuje selhání tržních mechanismů, kdy tyto nejsou schopny zajistit efektivnost v umístění zdrojů, tato funkce daní potom zajišťuje umístění veřejných prostředků tam, kde se jich nedostává,
- c) redistribuční – zmírňuje rozdíly v příjmech občanů, prostřednictvím transferových plateb přerozděluje důchody od bohatších občanů směrem k těm chudším, rozdělení důchodů na základě tržních mechanismů je sice tržně efektivní, ale pro většinu společnosti neakceptovatelné, docházelo by totiž k přerozdělení důchodů a majetku takovým způsobem, že by to vedlo k drastickým rozdílům v životní úrovni jednotlivých vrstev obyvatel,

¹¹ KLIMEŠOVÁ, L. *Daňová optimalizace*. 2014, s. 18.

¹² KUKALOVÁ, G., PFEIFEROVÁ, D. *Místní finance v ČR*. 2018, s. 7.

- d) stimulační – stát poskytuje subjektům různé druhy daňových úspor nebo naopak je vystavuje vyššímu zdanění, v prvním případě se jedná o pozitivní stimulaci, kdy se stát snaží zmírnit daňové dopady na subjekty, které by to mohly cítit jako svoji újmu, a v druhém případě se jedná o negativní stimulace, např. vysoké zdanění alkoholu a cigaret, kvůli jejich škodlivosti na lidské zdraví,
- e) stabilizační – bývá označována jako ekonomická funkce, různé ekonomické školy na ní vyjadřují odlišné názory, jejich funkcí je v podstatě zmírňovat výkyvy ekonomických cyklů, tím že v době konjunktury odčerpávají do veřejných rozpočtů větší díl a tím vytváří rezervu pro období hospodářské krize.¹³

3.4 Konstrukční prvky daně

Daně nelze chápat jen jako prostředek k naplnění veřejných rozpočtů. Jedná se totiž o důležitý ekonomický nástroj, který působí na ekonomické subjekty a domácnosti. Základní konstrukční prvky daně jsou:

- daňový subjekt
- předmět daně
- základ daně a zdaňovací období
- odpočty od základu daně
- osvobození od daně
- sazba daně
- slevy na dani¹⁴

3.4.1 Daňový subjekt

Daňovým subjektem je osoba, která je povinná strpět, odvádět nebo platit daň. Daňové subjekty se rozdělují do dvou kategorií, poplatníky a plátce daně. Poplatník je daňový subjekt, který je povinen sám daň platit a podroben je jeho příjem nebo majetek. Poplatníky daně z příjmů fyzických osob dle § 2 zákona o daních z příjmů dělíme na daňové rezidenty a daňové nerezidenty.

- a) daňový rezident – poplatník s neomezenou daňovou povinností, jeho daňová povinnost se vztahuje na celosvětové příjmy,

¹³ KLIMEŠOVÁ, L. *Daňová optimalizace*. 2014, s. 32–34.

¹⁴ VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2014*. 2014, s. 13.

- b) daňový nerezident – poplatník s omezenou daňovou povinností, jeho daňová povinnost se vztahuje jen na příjmy ze zdrojů na území ČR.

Daňový rezident je fyzická osoba, která má bydliště v ČR nebo se zde obvykle zdržuje (alespoň 183 dní v roce). Daňový nerezident je fyzická osoba, která na území ČR nemá bydliště, obvykle se zde nezdržuje, nebo se zde zdržuje, ale méně než 183 dní v roce nebo se zde zdržuje pouze z důvodu studia či léčení. Aby nedocházelo ke dvojímu zdanění, v tuzemsku a v zahraničí, má ČR uzavřené smlouvy o zamezení dvojího zdanění. Tyto smlouvy jsou uzavřeny s většinou států na světě.¹⁵

3.4.2 Předmět daně

Předmětem daně z příjmů fyzických jsou veškeré příjmy, které zvyšují užitek poplatníka. Mohou nabývat jak peněžitou, tak naturální formu. K předmětu daně se vztahují zásady jako všeobecnost a univerzálnost. Všeobecnost znamená, že všechny druhy příjmů podléhají jedné dani, a to za stejných podmínek. Univerzálnost souvisí s šíří předmětu daně a požaduje, aby pravidla tvorby základu daně byla srovnatelná pro všechny druhy příjmů.¹⁶ Předmět daně z příjmů je definován v § 3 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů:

Předmětem daně z příjmů fyzických osob jsou

- a) příjmy ze závislé činnosti (§ 6),*
- b) příjmy ze samostatné činnosti (§ 7),*
- c) příjmy z kapitálového majetku (§ 8),*
- d) příjmy z nájmu (§ 9),*
- e) ostatní příjmy (§ 10).¹⁷*

3.4.3 Základ daně a zdaňovací období

Předmětem osobní důchodové daně, u nás daně z příjmů fyzických osob, je důchod dosažený za zdaňovací období. Pro spravedlivé zdanění je nutné, aby jedinci, jimž plynou příjmy z různých zdrojů, byli zdaněni stejně. Osobním důchodem je v nejširším smyslu chápán přírůstek schopnosti uspokojovat osobní potřeby. Skládá se z přírůstku bohatství a ze spotřeby. Nejdůležitější výnosy osobní důchodové daně jsou výnosy z důchodu pracovního a důchodu z podnikání. Méně významné jsou výnosy z důchodů z nájemného a veřejných

¹⁵ PTÁČKOVÁ MÍSAŘOVÁ P., OTAVOVÁ M. *Daň z příjmů srozumitelně*. 2018, s. 32.

¹⁶ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 2017, s. 83.

¹⁷ MARKOVÁ, H. *Daňové zákony 2018, úplná znění platná k 1. 1. 2018*. 2018, s. 9.

penzí.¹⁸ Typickým představitelem pracovního důchodu, tedy příjmů ze závislé činnosti, jsou mzdy a platy. Tyto příjmy také tvoří hlavní část základu daně. Výdaje se zde uplatňují omezeně, neboť se vychází z předpokladu, že pracovní podmínky zabezpečuje zaměstnavatel, a tudíž tyto náklady nese on. U osob samostatně výdělečně činných se od důchodu z podnikání, tedy z příjmů ze samostatné činnosti, odečítají výdaje vynaložené na dosažení, zajištění a udržení příjmů. Tvorba základu daně je tedy plně v rukou osob samostatně výdělečně činných, což jim umožňuje využívat všech legálních možností tento daňový základ snížit. Odvrácenou stranou této výhody oproti zaměstnancům je však neustálá hrozba kontroly ze strany finanční správy. Při takové kontrole pak podnikatel musí uplatněné výdaje obhájit v rámci důkazního řízení. Pokud však důkazní břemeno neunes, je mu následně základ daně zvýšen o neprokázané výdaje a zpětně doměřena daň z příjmů včetně jejího příslušenství, jakým je penále a úroky z prodlení.¹⁹

Při porovnání s jinými státy, například se Slovenskem, je zřejmé, že pro určení základu daně zaměstnance platí různá pravidla. Na Slovensku se základ daně u zaměstnance zjistí tak, že se od hrubé mzdy odpočtou odvody do Sociální a zdravotní pojišťovny a dále nezdanitelná část základu daně na poplatníka.²⁰

„Zdaňovacím obdobím daně z příjmů fyzických osob je kalendářní rok.“²¹

3.4.4 Odpočty od základu daně a osvobození od daně

Základ daně z příjmů fyzických osob se dále snižuje o odpočitatelné položky. Konstrukce daně se sice stává nepřehlednější, ale tyto odpočty mají svůj důvod. Jednak plní stimulační funkci, a hlavně mají svou úlohu v sociální oblasti. Odpočty se dělí na:

- a) standardní
- b) nestandardní

Standardní odpočty snižují základ daně, jestliže poplatník splní stanovené podmínky, o předem určenou částku nebo o část základu daně určenou stanoveným procentem.

Nestandardní odpočty snižují základ daně o položky v prokazatelně vynaložené výši a většinou jejich výše bývá limitována absolutní částkou nebo relativní procentní sazbou.²²

¹⁸ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 165–167.

¹⁹ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 2017, s. 95.

²⁰ Podnikajte.sk [online], Výpočet čisté mzdy zaměstnance v roce 2019 [citováno 11. 10. 2020].

²¹ MARKOVÁ, H. *Daňové zákony 2018, úplná znění platná k 1. 1. 2018*. 2018, s. 22.

²² VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2014*. 2014, s. 22–23.

Daňový subjekt může být z důvodů stanovených zákonem v konkrétních případech osvobozen od daně. Daňové zákony rozeznávají osvobození od daně osobní nebo věcné. V případě osobního osvobození se toto osvobození váže na poplatníka, např. příjmy z různých příležitostných činností, výhry v zákonem stanovených loteriích, ale i osvobození příjmů zaměstnanců, které jim plynou při výkonu zaměstnání. Věcné osvobození je vázáno na předmět daně, např. osvobození příjmů z prodeje nemovitostí při splnění daných podmínek. Další dělení osvobozených příjmů je možné z hlediska příjmů úplatných nebo bezúplatných. Do kategorie osvobozených úplatných příjmů se řadí právě prodeje movitých a nemovitých věcí, příjmy získané ve formě různých sociálních dávek a mnoho dalších. Do kategorie osvobozených bezúplatných příjmů se řadí nejen příjmy z titulu darů a dědictví, ale i velký rozsah takovýchto příjmů plynoucí zaměstnancům. Zaměstnavatel poskytuje zaměstnancům nepeněžní příjmy ve formě vzdělávání, stravování, nápojů a mnoho dalších. V těchto případech je osvobození od daně nutností, neboť pokud by zaměstnanec měl z takovýchto příjmů platit daň z příjmů (včetně sociálního a zdravotního pojištění), jednalo by se spíše o Danažský dar.²³ „*Danaové, tj. Řekové: d. dar něco darovaného, co místo užitku přináší obdarovanému obtíže, škodu, popř. i zhubu (podle tradičního podání vnikli Řekové do Troje v dřevěném koni, kterého Trojanům darovali).*“²⁴

3.4.5 Sazby daně

Sazba daně a základ daně spolu tvoří základní konstrukční prvky pro stanovení daně. Sazba daně je algoritmus, který slouží k výpočtu částky daně z daňového základu. V praxi se dělí sazby daně podle dvou nezávislých kritérií, která pak ještě vymezují typ sazby:

- a) dle druhu předmětu daně nebo daňového subjektu
 1. jednotná sazba
 2. diferencovaná sazba
- b) ve vztahu k velikosti základu daně
 1. pevná sazba
 2. relativní sazba (ad valorem)
 - i. lineární
 - ii. progresivní

²³ PTÁČKOVÁ MÍSAŘOVÁ P., OTAVOVÁ M. *Daň z příjmů srozumitelně*. 2018, s. 34–35.

²⁴ PETRÁČKOVÁ V., KRAUS J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 2001, s. 142.

Jednotná sazba je stejná pro všechny typy a druhy předmětu daně, nezávisí na daňovém subjektu ani na kvalitě předmětu daně. Tato sazba daně je typická pro daň z elektřiny, daň z nabytí nemovitých věcí a od roku 2008 i pro daň z příjmů fyzických osob.

Diferencovaná sazba je charakteristická tím, že její výše se liší podle druhu předmětu daně. Tato sazba se používá pro účely zdaňování podle zákona o dani z přidané hodnoty. V současnosti jsou uplatňovány tři sazby daně, základní, první snížená a druhá snížená. Jednotlivé druhy sazeb se uplatňují na zboží a služby tak jak to definuje zákon o dani z přidané hodnoty.

Pevná sazba daně se vztahuje k fyzikální jednotce základu daně. Jedná se vždy o nějaký specifický základ daně. Zákon o dani z nemovitých věcí používá jednotku 1 m² zastavěné plochy, zákon o spotřebních daních 1 hl piva apod.

Relativní sazba daně se používá u běžných daní, kde je hodnotový základ daně. Může být buď lineární, nebo progresivní. Lineární sazba je stanovena jako určité procento ze základu daně, její výpočet je jednoduchý. Naproti tomu výpočet progresivní daně je složitější. Výše sazby daně roste s rostoucím základem daně. Může být použit algoritmus pro plynulé zvyšování míry zdanění, ale v praxi jsou běžnější pásmové sazby, kde je stanovena jiná sazba daně pro každé pásmo, přičemž platí, že čím vyšší pásmo, tím vyšší sazba.²⁵

3.4.6 Slevy na dani

Slevy na daních lze rozdělit na:

- a) slevy na zaměstnance se zdravotním postižením,
- b) slevy sociální
 1. na poplatníka
 2. na vyživovanou osobu.

Slevy na zaměstnance se zdravotním postižením si může uplatnit zaměstnavatel, který takovéto zaměstnance zaměstnává. Jedná se o motivační nástroj k zaměstnávání zdravotně znevýhodněných občanů.

Sociální slevy na daních si mohou uplatňovat výhradně fyzické osoby. Ve dvou fázích, v letech 2006 a 2007, postupně nahradily standardní daňové odpočty. Nejprve v roce 2006 byl standardní odpočet na vyživované děti nahrazen slevou na dani. V roce

²⁵ VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2014*. 2014, s. 23–26.

2007 došlo k nahrazení ostatních standardních daňových odpočtů standardními slevami na dani. Tímto krokem došlo ke zvýšení progresivity daně. Slevy na poplatníka lze uplatnit jako základní, na invaliditu poplatníka a na studenta. Slevy na vyživovanou osobu lze uplatnit na vyživovanou manželku poplatníka a na vyživované dítě ve společné domácnosti. Základní slevu může poplatník uplatnit za rok vždy celou, ostatní slevy se uplatňují, pokud nejsou splněny podmínky pro jejich uplatnění za celé zdaňovací období, jako jedna dvanáctina slevy za každý měsíc, na jehož počátku byly splněny podmínky pro její uplatnění. Od roku 2015 byla zavedena nestandardní sleva, a to sleva za umístění dítěte. Tato sleva doplňuje daňové zvýhodnění na děti. Jedná se o možnost odečíst od daně částku, kterou poplatník vynaložil na umístění dítěte v předškolním zařízení.²⁶

3.5 Sociální pojištění

Sociální pojištění se v České republice skládá ze sociálního zabezpečení a z veřejného zdravotního pojištění. Tvoří nejvýznamnější příjmový i výdajový kanál veřejných rozpočtů. Stát může jeho prostřednictvím realizovat politiku v sociální oblasti.

3.5.1 Sociální zabezpečení

Příspěvky na sociální zabezpečení mají v porovnání s daněmi mnohem kratší historii. Byly zavedeny roku 1880 v Německu pro státní zaměstnance. Poté vznikly veřejné fondy, kam plynuly odvody od zaměstnavatelů a zaměstnanců. Nejprve byly zřízeny pro dělníky pracující v průmyslových odvětvích, následně se rozšířily i pro ostatní profese. V západní Evropě dochází k masivnímu rozšíření plateb příspěvků na sociální zabezpečení po druhé světové válce. Tyto platby se také začaly vztahovat nejen na zaměstnance a zaměstnavatele, ale i na osoby samostatně podnikající.²⁷

Komerční pojištění je založeno na principu ekvivalence. Platby na pojištění odpovídají potřebě finančních prostředků na krytí pojistných událostí. Čím vyšší je pojistné, tím vyšší a účinnější je pojistné plnění a ochrana před škodou. Od komerčního pojištění se právě koncem 19. století oddělilo sociální pojištění, které mnohem více zohledňovalo princip sociální solidarity. Tedy takové solidarity, kdy mladí, zdraví a bohatí přispívají na chudé, staré a nemocné. K oddělení sociálního pojištění od komerčního došlo v období rozmachu kapitalismu, v období rozšíření tovární výroby. S tím souviselo masové stěhování lidí

²⁶ VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daňový systém ČR 2014*. 2014, s. 219–220.

²⁷ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 2003, s. 203–204.

z venkova do měst. Na venkově byl vžitý tradiční systém vícegenerační rodiny. O své staré rodiče se postaraly jejich děti, takže zde nebylo nutné speciální sociální pojištění. Rodiče předali statek svým dětem, aby tam hospodařily. Sami pak dožívali na tzv. „výminku“, což byla místnost pro tento účel speciálně určená. Ve městech však nebylo něco podobného dost dobře možné, tak musel být nalezen nový způsob zabezpečení a zaopatření lidí ve stáří.²⁸

Sociální zabezpečení se skládá se z několika subsystémů:

1. důchodové pojištění
2. nemocenské pojištění
3. státní politika zaměstnanosti

Příspěvky na sociální zabezpečení mají význam v tom, že kryjí výdaje na toto zabezpečení. Příspěvky na důchodové pojištění zajišťují krytí poskytovaných plnění starobních důchodů, invalidních důchodů, pozůstalostních důchodů, tzn. vdovských, vdoveckých a sirotčích. Příspěvky na nemocenské pojištění zajišťují krytí plnění nemocenských, podpor při ošetřování člena rodiny, vyrovnávacích příspěvků v těhotenství a mateřství a peněžitých pomoci v mateřství. Příspěvky na státní politiku zaměstnanosti zajišťují krytí plnění peněžitých podpor v nezaměstnanosti a aktivní politice zaměstnanosti, která zahrnuje podporu tvorby nových pracovních míst.²⁹

Poplatníci pojistného na sociální zabezpečení jsou definováni v § 3 zák. č 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Povinnost platit pojistné mají:

- a) zaměstnanci,
- b) zaměstnavatelé,
- c) osoby samostatně výdělečně činné,
- d) osoby dobrovolně důchodově pojištěné.³⁰

Nejdiskutovanější dávkou sociálního zabezpečení ve společnosti je bezpochyby starobní důchod. V souvislosti s tím, že lidé se dožívají stále vyššího věku, a přitom se rodí málo dětí, odborníci na tuto problematiku varují, že systém vyplácení starobních důchodů zkolabuje. *„Že je stávající systém důchodového pojištění třeba reformovat, se mluví od počátku devadesátých let. Demografické prognózy již tehdy hovořily o tom, že se podíl důchodců*

²⁸ VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. *Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky*. 2008, s. 10–11.

²⁹ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 2017, s. 26.

³⁰ ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2018, s. 10–13.

*v populaci bude zvyšovat, což se také děje, i když migrace zpoza hranic zatím zajišťuje, že Česko nevyumírá. Nicméně podíl lidí, pobírajících nějaký druh penze stále roste, v současnosti je to již 2, 4 milionu lidí. K tomu se prodlužuje i doba dožití, tedy čerpání důchodu. Až dorazí do penze Husákovy děti, systém se propadne do obrovských deficitů.*³¹

Financování důchodového systému lze zajistit dvěma základními způsoby. Jednak přímo ze státního rozpočtu nebo ze zvláštního fondu, který je zřízen právě pro tento účel, a přispívají do něj formou pojistného různé subjekty. Fond v podstatě vytváří pojistný systém, který se nazývá důchodové pojištění. Systém může být financován dvěma způsoby:

1. Průběžné financování,

(nazývané též „pay-as-you-go“) důchodové dávky se vyplácejí z plateb pojistěnců, které se vyberou v tom období. Jedná se o systém průběžného financování, kdy člověk v aktivním věku přispívá do důchodového systému ze svých příjmů, a z těchto prostředků jsou vypláceny důchody lidí v důchodovém věku. Časem odejdou i tito lidé do důchodu a jejich penze jsou financovány mladší generací lidí v aktivním věku. Tento způsob financování důchodového systému se primárně používá v České republice. Slabina tohoto systému spočívá v tom, jak se mění demografická struktura obyvatel, přibývá počet osob nepřispívajících do systému a zároveň klesá podíl osob do systému přispívajících, na úctu tohoto fondu nutně dochází k růstu deficitu prostředků. Řešením této nepříznivé situace může být buď zvyšování věku odchodu do starobního důchodu, zvyšování odvodů na toto pojistné nebo snižování výše vyplácených penzí. Tato řešení jsou však velmi nepopulární, a tudíž i politicky těžko průchodná. Další možností je pokusit se zvrátit nepříznivý demografický vývoj. Na ten však působí tolik proměnných, že v podmínkách dnešní demokracie, kdy mají mladí lidé nesrovnatelně jiné možnosti oproti životu v minulém režimu za socialismu, je velmi obtížné nabídnout jim k těmto možnostem alternativu života v podobě založení rodiny a následné výchovy dětí. Je však úkolem politiků se o to alespoň pokoušet.

³¹ Ekonomický magazín [online], Až dorazí do penze Husákovy děti, systém zkolabuje [citováno 21. 8. 2019].

2. Kapitálové financování,

je založeno na vytváření fondu z vybraných příspěvků, který je po určité době schopen krýt náklady na vyplácení důchodů. Slabinou tohoto systému jsou obecné hrozby rizika na finančních trzích. Fond může zbankrotovat z důvodu nevhodného uložení aktiv na finančním trhu nebo je ohrožen krizemi ovlivňujícími finanční trhy. Toto riziko právě systému průběžného financování nehrozí. Kapitálové financování zase neohrožuje demografickým vývoj.³²

Vyměřovací základ zaměstnanců pro sociální zabezpečení tvoří příjmy ze zaměstnání, zúčtované zaměstnavatelem za příslušné zdaňovací období. Nezahrnují se do něj příjmy osvobozené od daně z příjmů fyzických osob a příjmy vyňaté z předmětu této daně.³³ Od roku 2008 platí pro zaměstnance maximální vyměřovací základ. Je stanoven na částku čtyřicetiosminásobku průměrné mzdy. Ačkoliv se u zaměstnanců používá měsíční vyměřovací základ, tak maximální vyměřovací základ je stanoven na kalendářní rok. V praxi to znamená, že pokud zaměstnanec během roku dosáhne v kumulaci měsíčních mezd této částky (vyměřovacích základů pro sociální zabezpečení), dále již z částek, které převyšují maximální vyměřovací základ, pojistné neodvádí. Minimální vyměřovací základ není u zaměstnanců stanoven.³⁴

Vyměřovací základ pro osoby samostatně výdělečně činné se určuje složitějším způsobem. Vychází z předpokladu, že jen část vytvořeného zisku je možno použít pro osobní potřebu. Vyměřovacím základem je 50 % z částky, o které příjmy ze samostatné výdělečné činnosti převyšují v rozhodném období výdaje na dosažení, udržení a zajištění příjmů. Toto platí pro osoby, které nevedou účetnictví. Pro osoby, které účetnictví vedou, je vyměřovacím základem 50 % základu daně z příjmů z podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti. Osoby samostatně výdělečně činné, které jsou účastny důchodového pojištění, platí důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Účast na nemocenském pojištění je dobrovolná.³⁵ Na tyto osoby se také jako na zaměstnance vztahuje maximální vyměřovací základ ve výši čtyřicetiosminásobku průměrné mzdy. Na všechny osoby, které

³² VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. *Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky*. 2008, s. 15-16.

³³ Tamtéž, s. 39.

³⁴ ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2018, s. 93-95.

³⁵ VANČUROVÁ, ref. 32, s. 64-65.

se přihlásily k důchodovému pojištění, se vztahuje ustanovení o minimálním vyměřovacím základu, i když v některých případech v omezeném rozsahu.³⁶

Tabulka č. 1 Vývoj minimálního měsíčního vyměřovacího základu pojistného na sociální zabezpečení pro OSVČ

Rok	Hlavní činnost	Vedlejší činnost
2019	8 175 Kč	3 270 Kč
2018	7 495 Kč	2 998 Kč
2017	7 058 Kč	2 824 Kč
2016	6 752 Kč	2 701 Kč
2015	6 653 Kč	2 662 Kč
2014	6 486 Kč	2 595 Kč
2013	6 471 Kč	2 589 Kč
2012	6 285 Kč	2 514 Kč
2011	6 185 Kč	2 474 Kč
2010	5 928 Kč	2 371 Kč
2009	5 889 Kč	2 356 Kč
2008	5 390 Kč	2 156 Kč

Zdroj: (vlastní zpracování, Česká správa sociálního zabezpečení, 2019)

Výběr pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti je jednou z klíčových činností ČSSZ. Jejím prováděním ČSSZ přispívá do státního rozpočtu jednou třetinou příjmů. Aby byl tento příjem trvale zajištěn, jsou nastaveny minimální vyměřovací základy, které se každoročně valorizují.

3.5.2 Veřejné zdravotní pojištění

Zdravotní pojištění v uznané míře kryje výdaje spojené s poskytovanou zdravotní péčí občanům. Z ekonomického hlediska lze veřejné zdravotní pojištění zařadit mezi dávky univerzální, tedy poskytované v jednotné výši – plošně poskytovaná dávka. Charakter plošné dávky má proto, že zdravotní péče, alespoň v základním rozsahu a akutních případech, by měla být dostupná všem občanům, bez ohledu na to, jakým dílem do systému přispívají. Bylo by jistě zcela proti duchu evropského humanismu, pokud by v akutních případech lékaři museli zjišťovat, zda člověk, který vyžaduje okamžitou lékařskou pomoc, je dostatečně zdravotně pojištěný, a zda mu vůbec tuto pomoc poskytnout.³⁷

Zdravotnictví lze podle ekonomického kritéria zařadit mezi veřejně poskytované soukromé statky. Tedy takové, které se vyznačují spotřebou dělitelnou v kvantitě i kvalitě.

³⁶ VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky. 2008, s. 70–71.

³⁷ Tamtéž, s. 13.

Ačkoliv se jedná o soukromý statek, existují důvody pro zásah autority státu. Hlavním důvodem většinou bývá dosažení spravedlnosti v přístupu k těmto statkům. Problémem však často bývá, že někteří lidé tyto statky využívají, ale nepodílí se na jejich financování. Tento stav bývá někdy nazýván jako problém „černý pasažér“. Takového jedince je však ze spotřeby tohoto statku velmi problematické vyloučit, a to buď z důvodů uvedených výše, nebo proto, že transakční náklady na toto vyloučení převyšují užitek z tohoto vyloučení.³⁸

Český systém zdravotního pojištění vznikl na začátku devadesátých let 20. století. Po pádu komunistického režimu bylo potřeba transformovat socialistické zdravotnictví do podmínek tržního hospodářství. Pro konstrukci soustavy zdravotní pojištění byly předlohou dva systémy, prvorepublikový systém nemocenských pokladen a tehdejší německý systém zákonného zdravotního pojištění. Po zavedení tohoto nového systému došlo k velkému nárůstu zdravotních pojišťoven, až na 29. Avšak spolu se zavedením bodového systému výkonových plateb celý systém vykazoval finanční nestabilitu. Změnou úhradových metod a centrální regulací došlo ke konsolidaci počtu pojišťoven na stávajících sedm.³⁹

Hlavním cílem veřejného zdravotního pojištění je plně nebo částečně hradit zdravotní péči poskytovanou pojištěnci s cílem zachovat nebo zlepšit jeho zdravotní stav, či zmírnit jeho utrpení.⁴⁰

„Mezi hrazené služby zdravotní péče patří:

- *preventivní zdravotní péče,*
- *dispenzární péče (pravidelný lékařský dohled nad pacientem),*
- *diagnostická péče,*
- *léčebná péče,*
- *zdravotnická záchranná služba a pohotovostní služba,*
- *lékárenská péče,*
- *klinicko-farmaceutická péče,*
- *léčebně rehabilitační péče,*
- *lázeňská léčebně rehabilitační péče,*
- *posudková činnost,*
- *ošetřovatelská péče,*
- *paliativní péče,*

³⁸ KUKALOVÁ, G., PFEIFEROVÁ, D. *Místní finance v ČR*. 2018, s. 9.

³⁹ Informace ze světa pojištění [online], Evoluce českého zdravotního pojištění [citováno 26. 8. 2019].

⁴⁰ ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady*. 2016, s. 14–15.

- poskytování léčebných přípravků, potravin, zdravotnických prostředků, stomatologických prostředků,
- přeprava pojištěnců,
- zdravotní péče o dárce krve, tkání a buněk nebo orgánů souvisejících s jejich odběrem,
- zdravotní péče související s těhotenstvím a porodem dítěte atd.⁴¹

Účast na zdravotním pojištění v České republice je povinná pro všechny osoby, které mají trvalý pobyt na území České republiky (státní občanství není pro tento účel rozhodné) a pro osoby, které na území České republiky pobyt nemají, ale jsou zaměstnány u zaměstnavatele, který má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky. Účastníky pojištění se dále stávají osoby ze zemí Evropské unie, států Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska, na něž se vztahují nařízení Rady č. 883/2004 a prováděcí nařízení č. 987/2009.

Ze zdravotního pojištění jsou vyňaty:

- osoby, které na území České republiky vykonávají nelegální práci
- osoby, které nemají na území České republiky trvalý pobyt a vykonávají práci pro zaměstnavatele, kteří požívají diplomatických výhod a imunit nebo nemají sídlo na území České republiky
- osoby, které se zdržují nepřetržitě a dlouhodobě v cizině (nejméně 6 měsíců)⁴²

Každý pojištěnec má právo vybrat si zdravotní pojišťovnu, u které chce být pojištěn. Pojišťovnu může změnit jednou za dvanáct měsíců, a to vždy k prvnímu dni kalendářního pololetí. Za osoby nezletilé nebo s omezenou svéprávností provádí změny zdravotních pojišťoven jejich zákonný zástupce, opatrovník nebo poručník. Dnem narození se dítě stává pojištěncem té zdravotní pojišťovny, u které je v den porodu pojištěná matka. Pojištěnec může být pojištěn pouze u jedné pojišťovny.⁴³

⁴¹ Ministerstvo zdravotnictví české republiky [online], Veřejné zdravotní pojištění [citováno 27. 8. 2019].

⁴² ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady*. 2016, s. 15.

⁴³ Tamtéž, s. 19–21.

Podle zákona o veřejném zdravotním pojištění jsou stanoveny tři skupiny plátců pojistného na zdravotní pojištění:

- a) Zaměstnavatel – odvádí pojistné za zaměstnance.
- b) Stát – platí pojistné za definované skupiny osob. Mezi tyto osoby patří:
 1. nezaopatřené dítě – za něj se dle zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, považuje dítě do ukončení povinné školní docházky a poté do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se na něj nemůže připravovat ani vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo je neschopno z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu vykonávat soustavnou výdělečnou činnost,
 2. poživatel důchodu – osoba, které byl přiznán důchod podle předpisů České republiky nebo předpisů Slovenské republiky. Jedná se o důchody podle zák. č. 155/1995, o důchodovém pojištění, starobní, invalidní, sirotčí, vdovský a vdovecký,
 3. příjemce rodičovského příspěvku – jedná se o rodiče, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně, a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a pobírá rodičovský příspěvek podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,
 4. žena na mateřské a osoba na rodičovské dovolené – jde o osoby pobírající peněžitou pomoc v mateřství podle předpisů o nemocenském pojištění,
 5. uchazeč o zaměstnání – za něj je plátcem stát po dobu, po kterou je evidován na úřadu práce,
 6. osoba pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi a osoba s ní společně posuzovaná – tyto osoby nesmí být v pracovním ani obdobném vztahu a ani vykonávat samostatnou výdělečnou činnost, nejsou v evidenci uchazečů o zaměstnání a nejde ani o poživatele žádného důchodu, ani o poživatele rodičovského příspěvku ani o nezaopatřené dítě,
 7. osoba, která je závislá na péči jiné osoby a osoba pečující – jedná se o osoby závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost), ve stupni IV (úplná závislost), osoby pečující o tyto závislé osoby,
 8. osoba konající službu v ozbrojených silách – osoby konající službu v ozbrojených silách s výjimkou vojáků z povolání a osob povolaných k vojenskému cvičení,
 9. osoba ve výkonu trestu – je to osoba, která je výkonu zabezpečovací detence, vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody,

10. mladistvý umístěný ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy – jsou to mladiství, kteří nemají nárok na zařazení mezi nezaopatřené děti a jsou umístěni v těchto ústavech,

11. příjemci penze z doplňkového penzijního spoření – jsou to příjemci penze na určenou dobu, doživotní penze nebo penze na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu,

12. manželé státních zaměstnanců v zahraničí – od roku 2015 patří do této kategorie i manželé nebo registrovaní partneři státních zaměstnanců podle zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě.⁴⁴

c) Pojištěnec – je plátcem pojistného pokud:

1. je zaměstnancem vykonávajícím činnost, ze které mu plynou příjmy ze závislé činnosti podle § 6 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů,

2. je osobou samostatně výdělečně činnou,

3. je osobou bez zdanitelných příjmů – osoby, které nemají příjmy ze zaměstnání, ze samostatné výdělečné činnosti ani za ně není plátcem pojistného stát.⁴⁵

Vyměřovacím základem pro zaměstnance je úhrn příjmů ze závislé činnosti, které jim za příslušné rozhodné období zúčtoval zaměstnavatel. Těmito příjmy se rozumí plnění, které bylo v peněžní a nepeněžní formě poskytnuto zaměstnanci. Do vyměřovacího základu se nezahrnují příjmy osvobozené od daně z příjmů fyzických osob a příjmy vyňaté z předmětu této daně.⁴⁶

Vyměřovací základ pro osobu samostatně výdělečně činnou činí 50 % příjmů z podnikání a z jiné samostatně výdělečné činnosti, po odečtení výdajů vynaložených na jeho dosažení, zajištění a udržení.⁴⁷

Vyměřovací základ pro osoby bez zdanitelných příjmů je odvozen od minimálního vyměřovacího základu zaměstnanců, tedy minimální mzdy.⁴⁸

⁴⁴ ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady*. 2016, s. 82–87.

⁴⁵ Tamtéž, s. 29.

⁴⁶ VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. *Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky*. 2008, s. 39.

⁴⁷ ČERVINKA, ref. 44, s. 91.

⁴⁸ VANČUROVÁ, ref. 46, s. 90.

Tabulka č. 2 Vývoj minimální mzdy od roku 2007

Období	Výše minimální mzdy v Kč za měsíc
2007 leden	8 000
2013 srpen	8 500
2015 leden	9 200
2016 leden	9 900
2017 leden	11 000
2018 leden	12 200

Zdroj: (vlastní zpracování, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019)

Výše minimální mzdy je vždy výsledkem složitých politických jednání. Důležité je, aby její výše zajišťovala u nízkopříjmových skupin zaměstnanců to, že je výhodnější pracovat než žít na sociálních dávkách.

Vyměřovací základ pro osoby, za které je plátcem pojistného stát, je definován v § 3c zák. č. 592/1992 Sb., o veřejném zdravotním pojištění. Vyměřovací základy a pojistné za jednotlivá období jsou uvedeny v tabulce č. 3:

Tabulka č. 3 Vyměřovací základ a výpočet pojistného

Vyměřovací základ a výpočet pojistného

Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, stanoví s účinností od 1. 1. 2019 vyměřovací základ pro platbu pojistného státem ve výši 7 540 Kč (pojistné z této částky je 1 018 Kč), s účinností od 1. 1. 2020 pak stanoví vyměřovací základ pro platbu pojistného státem ve výši 7 903 Kč (pojistné z této částky je 1 067 Kč).

Období	Vyměřovací základ	Pojistné
od 1. 1. 2019	7 540 Kč	1 018 Kč
1. 1. 2018 - 31. 12. 2018	7 177 Kč	969 Kč
1. 1. 2017 - 31. 12. 2017	6 814 Kč	920 Kč
1. 1. 2016 - 31. 12. 2016	6 444 Kč	870 Kč
1.7.2014 - 31.12.2015	6 259 Kč	845 Kč
1.11.2013 - 30.6.2014	5 829 Kč	787 Kč
1.1.2010 - 31.10.2013	5 355 Kč	723 Kč
1.1.2008 - 31.12.2009	5 013 Kč	677 Kč

Zdroj: (Všeobecná zdravotní pojišťovna, 2019)

Výše částky na zdravotní pojištění, kterou platí stát za tyto osoby, je výsledkem střetu dvou kritérií. Jednak je potřeba zajistit ekonomickou stabilitu systému veřejného zdravotního pojištění, ale současně aby co nejméně zatížila státní rozpočet.

Maximální vyměřovací základ, tak jak je stanoven u sociálního pojištění, byl počínaje rokem 2015 pro veřejné zdravotní pojištění zrušen a toto ustanovení bylo ze zákona úplně vypuštěno, a to jak pro zaměstnance, tak i pro osoby samostatně výdělečně činné.⁴⁹

Minimální vyměřovací základ je pro zaměstnance určen ve výši minimální mzdy pro pracovníky v pracovním poměru odměňovaných měsíční mzdou. Zdravotní pojištění musí odvést z vyměřovacího základu alespoň ve výši minimální mzdy všichni zaměstnanci kromě zákonem vyjmenovaných, jako jsou např. zaměstnanci, za které platí pojistné i stát, tělesně, smyslově nebo mentálně postižení, kteří jsou držiteli průkazu ZTP nebo ZTP/P a další.⁵⁰

Minimální roční vyměřovací základ pro osoby samostatně výdělečně činné je stanoven jako dvanáctinásobek poloviny průměrné mzdy v národním hospodářství vyhlášený Českým statistickým úřadem a koeficientu růstu průměrné mzdy. Stejně jako u zaměstnanců neplatí minimální vyměřovací pro všechny plátce. Nepoužije se v kalendářních měsících, kdy plátce je osoba po celý měsíc státním pojištěncem, nebo plátce je zároveň zaměstnán a z tohoto zaměstnání je placeno pojistné vypočtené alespoň z minimálního vyměřovacího základu, nebo plátce je osobou s těžkým zdravotním postižením a další.⁵¹

3.6 Zaměstnavatel a zaměstnanec pro účely daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění

Od definice zaměstnance a zaměstnavatele se odvíjí odvozy povinných plateb z příjmů ze závislé činnosti. Úprava těchto pojmů je v pojistných předpisech zásadní pro stanovení účasti na pojištění a pro placení pojistného. Uvedené pojmy nejsou pro daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na zdravotní pojištění definovány úplně stejně, v posledních letech se však k sobě výrazně přiblížily.

Právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky mají zaměstnanci zakotvené v čl. 28 ústavní Listiny základních práv a svobod. Podrobnosti o těchto právech stanoví zákon. Právním předpisem, který naplňuje tento ústavní princip je zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a další právní předpisy. Právo na mzdu a pravidla obsluhy mzdy upravuje i celá řada mezinárodních norem.⁵² Zákoník práce má však mnohem širší působnost. Upravuje celou oblast pracovněprávních vztahů, a pouze v případě, že jej

⁴⁹ ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady*. 2016, s. 75.

⁵⁰ Tamtéž, s. 66–67.

⁵¹ VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. *Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky*. 2008, s. 67–69.

⁵² ŠUBRT, B. *Obsluha mzdy a platu*. 2014, s. 19.

nelze použít, se tyto vztahy řídí občanským zákoníkem. Zákoník práce, mimo jiné, stanoví základní zásady pracovněprávních vztahů:

- zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance,
- uspokojivé a bezpečné pracovní podmínky pro výkon práce,
- rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace,
- řádný výkon práce zaměstnancem v souladu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele.⁵³

3.6.1 Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely daně z příjmů

Zaměstnancem pro účely daně z příjmů se považuje podle § 6 odst. 2 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, poplatník s příjmy ze závislé činnosti. Příjmem zákon obecně označuje hrubý příjem, tedy hrubou mzdu zaměstnance. Za příjem se považuje i nepeněžní plnění, kdy jsou zaměstnanci bezplatně poskytována práva, věci, služby a jiné výhody, které jsou ocenitelné penězi. Ocenění nepeněžního plnění v zásadě vychází z ceny podle zvláštního zákona o oceňování. U většiny plnění se tak vychází z ceny obvyklé.⁵⁴

Za příjmy ze závislé činnosti se dle § 6 odst. 1 ZDP považují:

1. a) příjmy ze současného nebo dřívějšího pracovněprávního vztahu, což jsou příjmy zaměstnance v právním vztahu podle zákoníku práce (pracovní poměr, dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr – dohoda o pracovní činnosti a dohoda o provedení práce),
b) příjmy ze současného nebo dřívějšího služebního poměru (příjmy vojáků, policistů),
c) příjmy ze současného nebo dřívějšího členského poměru, anebo obdobného poměru, v němž poplatník při výkonu práce pro plátce příjmu je povinen dbát příkazů plátce,
d) plnění v podobě funkčních požitků (odměny za výkon funkce představitelů státní moci, soudců, v orgánech obcí, jiných orgánech územní samosprávy a další)
2. příjmy za práci
 - a) členů družstev,
 - b) komanditistů komanditních společností,
 - c) společníků společnosti s ručením omezeným,

⁵³ ŠUBRT, B. *Obsluha mzdy a platu*. 2014, s. 26–29.

⁵⁴ LOŠŤÁK, M., PELECH, P. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2016*. 2016, s. 27

3. odměny
 - a) člena orgánu právnické osoby, tj. včetně statutárních orgánů, např. odměny členů představenstva a dozorčí rady akciové společnosti,
 - b) likvidátora, který za svou činnost dostává odměnu,
4. příjmy plynoucí v souvislosti s výkonem činnosti, ze které plynou příjmy uvedené výše pod číselným označením 1. až 3. Z důvodové zprávy k zákonnému opatření Senátu vyplývá, že činnost, ze které plynou příjmy ze závislé činnosti, je činností, ze které tyto příjmy plynou obvykle.⁵⁵

Důležité je rovněž samotné vymezení závislé činnosti. Pro tento účel je užitečným vodítkem pokyn Ministerstva financí č. D-285.

„Nejčastějšími znaky a okolnostmi indikujícími vztah závislé činnosti fyzické osoby a osoby, od níž jí plyne příjem (dále jen "plátce příjmu") jsou následující:

- *plátce příjmu přímo či nepřímo ukládá úkoly, řídí a kontroluje fyzickou osobu a nese odpovědnost související s její činností,*
- *fyzická osoba má ve vztahu k plátcí příjmu obdobné postavení jako zaměstnanec,*
- *odměna za práci je vypočítána na základě délky pracovní doby nebo obdobným způsobem běžným při odměňování osoby v pracovně-právním vztahu,*
- *materiál, pracovní pomůcky, stroje a zařízení potřebné pro výkon činnosti jsou fyzické osobě poskytovány plátcem příjmu,*
- *vztah mezi plátcem příjmu a fyzickou osobou je dlouhodobý anebo soustavný, resp. fyzická osoba vykonává činnost dlouhodobě pouze pro jednoho plátce příjmu, a to osobně nebo prostřednictvím spolupracující osoby ve smyslu § 13 zákona o daních z příjmu.“⁵⁶*

Zaměstnavatelem je podle § 6 odst. 2 ZDP plátce příjmu ze závislé činnosti. Podle stejného ustanovení je zaměstnavatelem i uživatel (ekonomická zaměstnavatel) v rámci tzv. mezinárodního pronájmu pracovní síly.⁵⁷

⁵⁵ LOŠŤÁK, M., PELECH, P. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2016*. 2016 s. 30–32.

⁵⁶ Generální finanční ředitelství [online], Pokyn č. D-285 [citováno 3. 9. 2019].

⁵⁷ TEPPEROVÁ, J., ŽENÍŠKOVÁ, M., ČERVINKA, T. Zaměstnavatel a zaměstnanec v roce 2014: Daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na zdravotní pojištění, *Bulletin KDP ČR 2/2014*, s. 50.

3.6.2 Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely pojistného na sociální zabezpečení

Definice zaměstnance pro účely tohoto pojištění do konce roku 2013 je odlišná od definice počínaje rokem 2014. Do konce roku 2013 se za zaměstnance považovaly osoby taxativně vyjmenované v § 3 odst. 1 písm. b) v bodech 1 až 18 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, přičemž tento výčet byl oproti současné podobě významně omezený; na rozdíl od definice zaměstnance ve zdravotním pojištění neobsahoval návaznost na zdaňování daní z příjmů ze závislé činnosti. Od roku 2014 je tento výčet významně rozšířen. V novém bodě č. 20 se za zaměstnance se považují fyzické osoby neuvedené v bodech 1 až 19, s výjimkou členů zastupitelstev územních samosprávných celků a zastupitelstev městských částí nebo městských obvodů územně členěných statutárních měst a hlavního města Prahy, kteří nejsou pro výkon funkce dlouhodobě uvolnění nebo kteří nevykonávají funkci ve stejném rozsahu jako dlouhodobě uvolnění členové zastupitelstva. Všechny osoby uvedené ve 20 bodech § 3 odst. 1 písm. b) se považují za zaměstnance v době zaměstnání, pokud jim plynou nebo by mohly plynout v souvislosti se zaměstnáním příjmy ze závislé činnosti, které jsou nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice, předmětem daně z příjmů podle zvláštního právního předpisu a nejsou od této daně osvobozeny. Zaměstnanec je poplatníkem pojistného na sociální zabezpečení, jestliže je účasten nemocenského pojištění. Účast na nemocenském pojištění trvá od vstupu do zaměstnání po skončení zaměstnání, s výjimkou zaměstnání malého rozsahu a zaměstnání vykonávaného na základě dohody o provedení práce, u nichž se účast posuzuje v každém kalendářním měsíci zvlášť.⁵⁸

Za zaměstnání se považuje činnost zaměstnance pro zaměstnavatele, ze které plynou nebo by mohly plynout od zaměstnavatele příjmy ze závislé činnosti, které jsou nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice, předmětem daně z příjmů a nejsou od této daně osvobozeny.⁵⁹

Zaměstnavatelem pro účely pojistného na sociální zabezpečení je právnická nebo fyzická osoba, která zaměstnává alespoň jednoho zaměstnance.⁶⁰

⁵⁸ TEPPEROVÁ, J., ŽENÍŠKOVÁ, M., ČERVINKA, T. Zaměstnavatel a zaměstnanec v roce 2014: Daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na zdravotní pojištění, *Bulletin KDP ČR* 2/2014, s. 51-52.

⁵⁹ Tamtéž, s. 51.

⁶⁰ Tamtéž.

3.6.3 Zaměstnanec a zaměstnavatel pro účely pojistného na veřejné zdravotní pojištění

Za zaměstnance pro účely veřejného zdravotního pojištění se považuje fyzická osoba, které plynou nebo by měly plynout příjmy ze závislé činnosti. Podobně jako v pojistném na sociální zabezpečení, formulace „příjmy by měly plynout“, zajišťuje kontinuitu pro období, kdy zaměstnanci příjmy ze závislé činnosti dočasně neplynou. Zaměstnancem je tak i např. osoba, která má se zaměstnavatelem uzavřen pracovně právní vztah a sjednaný příjem, ale zaměstnavatel mzdu nevyplácí z důvodu dlouhodobého pracovního volna bez náhrady příjmů nebo nemoci. Zaměstnancem naopak není osoba, která patří mezi některou ze zákonem stanovených výjimek – např. osoba činná na základě dohody o provedení práce, která v kalendářním měsíci nedosáhla příjmu vyššího než 10.000 Kč.⁶¹

Za zaměstnavatele se považuje právnická nebo fyzická osoba, která je plátcem příjmů ze závislé činnosti podle § 6 ZDP, zaměstnává zaměstnance a má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky. Při uplatnění evropských koordinačních pravidel nebo mezinárodních smluv se rezidenční podmínka rozšiřuje i na smluvní státy. Pro zaměstnavatele ze zemí EU, EHP a Švýcarska to znamená, že podmínka sídla nebo trvalého pobytu nemá význam. Mohou se stát zaměstnavatelem i bez splnění této podmínky.⁶²

3.7 Osoba samostatně výdělečně činná pro účely daně z příjmů, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění

„Osobou samostatně výdělečně činnou se rozumí podnikatel či živnostník, který podniká především na základě živnostenského nebo jiného oprávnění. Jedná se o početnou skupinu osob, kde se způsob placení pojistného na zdravotní pojištění výrazně odlišuje od ostatních skupin pojištěnců. Za OSVČ nelze považovat jen osoby podnikající na základě živnostenského oprávnění, ale jejich okruh je daleko širší:

- 1. osoby podnikající v zemědělství,*
- 2. osoby provozující živnost,*

⁶¹ TEPPEROVÁ, J., ŽENÍŠKOVÁ, M., ČERVINKA, T. Zaměstnavatel a zaměstnanec v roce 2014: Daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na zdravotní pojištění, *Bulletin KDP ČR* 2/2014, s. 52.

⁶² Tamtéž.

3. osoby provozující podnikání podle zvláštních předpisů (např. notáři, auditoři, daňoví poradci, znalci, tlumočníci, architekti atd.),
4. osoby vykonávající uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě autorskoprávních vztahů,
5. společníci veřejných obchodních společností a komplementáři komanditních společností,
6. osoby vykonávající nezávislé povolání,
7. osoby vykonávající činnost mandatáře,
8. spolupracující osoby OSVČ, pokud na ně lze rozdělovat příjmy a výdaje ze samostatné výdělečné činnosti.⁶³

Zákon č. 89/2012 Sb., s účinností od 1. ledna 2014, nový občanský zákoník, (dále NOZ), vymezuje pojem podnikatel v § 430 až § 435. Za podnikatele se považuje osoba, která samostatně na vlastní účet vykonává výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku. Za podnikatele se dále považuje:

- osoba, která je zapsaná v obchodním rejstříku (ať se jedná o zápis povinný nebo dobrovolný),
- osoba, která má k podnikání živnostenské oprávnění (živnost řemeslná, volná, vázaná nebo koncesovaná),
- osoba, která má k podnikání jiné oprávnění podle jiného zákona, než je živnostenský zákon (např. auditoři, advokáti, lékaři, notáři, komerční právníci, daňoví poradci a další).

Podnikatel, který není zapsán do obchodního rejstříku, nemá obchodní firmu, a vystupuje při podnikání pod vlastním jménem. Za jméno může připojit dodatky charakterizující blíže jeho osobu nebo jeho podnikání. Pokud je zapsán do obchodního rejstříku, pak je obchodní firma vystupující při podnikání pod tímto zapsaným jménem.⁶⁴

3.7.1 Osoba samostatně výdělečně činná pro účely daně z příjmů

Příjmy osob samostatně výdělečně činných definuje zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, v § 7. Do konce roku 2013 pod pojmem příjmy z podnikání a jiné samostatně

⁶³ Mendelova univerzita v Brně [online], Definice [citováno 5. 9. 2019].

⁶⁴ MACHÁČEK, I. *Příjmy ze samostatné činnosti a jejich zdanění, Daně, účetnictví, vzory a případy 8/2014*, s. 2–3.

výdělečné činnosti a od roku 2014 jako příjmy ze samostatné činnosti. Příjmy ze samostatné činnosti jsou dle § 7 odst. 1 ZDP:

- a) příjem ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství,
- b) příjem ze živnostenského podnikání,
- c) příjem z jiného podnikání neuvedeného v písmenech a) a b),
- d) podíl společníka veřejné obchodní společnosti a komplementáře komanditní společnosti na zisku.

Dále jsou příjmy ze samostatné činnosti dle § 7 odst. 2 ZDP:

- a) příjem z užití nebo poskytnutí práv z průmyslového vlastnictví, autorských práv včetně práv příbuzných právu autorskému, a to včetně příjmů z vydávání, rozmnožování a rozšiřování literárních a jiných děl vlastním nákladem,
- b) příjem z nájmu majetku zařazeného v obchodním majetku,
- c) příjem z výkonu nezávislého povolání.⁶⁵

Osoba samostatně výdělečně činná se může rozhodnout, zda bude vést daňovou evidenci nebo uplatní paušální výdaje. V případě daňové evidence uplatňuje prokázané výdaje na dosažení, zajištění a udržení příjmů a postupuje zejména dle § 7b ZDP a dále dle části třetí ZDP – Společná ustanovení. V případě paušálních výdajů může jako výdaj uplatnit částky stanovené procentem z dosažených příjmů. Výše procentní sazby je určena v § 7 odst. 7 ZDP a je odstupňována podle druhu podnikání, respektive druhů živností. V určených případech je OSVČ povinna vést účetnictví. Podle § 1 zák. č. 563/1991 Sb., o účetnictví, se povinnost vést účetnictví vztahuje na účetní jednotky. Fyzická osoba se účetní jednotkou stává v následujících případech, pokud:

- se sama dobrovolně rozhodne vést účetnictví,
- překročí zákonem stanovený obrat,
- je jako podnikatel zapsána v obchodním rejstříku,
- povinnost vedení účetnictví jí ukládá zvláštní právní předpis,
- je podnikatelem a společníkem sdruženým ve společnosti.⁶⁶

Vedení účetnictví znamená pro OSVČ zvýšení administrativní zátěže a ve většině případů i zvýšení nákladů na tuto administrativu oproti vedení daňové evidence nebo uplatňování výdajů paušálem. Zpracování účetnictví je totiž lépe svěřit odborníkům, jako jsou účetní

⁶⁵ PILÁTOVÁ, J. a kol. *Daňová evidence komplexní řešení problematiky daňové evidence pro OSVČ*. 2019, s. 21.

⁶⁶ Tamtéž, s. 23–25.

nebo daňoví poradci. Nejpodstatnější změnou je však odlišné určování základu daně pro daň z příjmů. Zásadní rozlišení daňové evidence a účetnictví spočívá ve vymezení okamžiku, kdy bude účetní transakce zaznamenána. V daňové evidenci je rozhodující okamžik pohyb peněz (příjem, výdej). V účetnictví je rozhodující okamžik, kdy operace nastala, bez ohledu na pohyb peněz. Účtuje se ve věcné a časové souvislosti. Náklady a výnosy mají souvislost s období, kdy se skutečně staly.⁶⁷

Vedení účetnictví je sice náročnější než vedení daňové evidence, ale současně poskytuje podnikateli mnoho užitečných informací ekonomického charakteru o jeho podnikání. Není tak jen pouhým „nutným zlem“, ale plní funkci centrálního informačního systému, který slouží k tomu, aby s jeho pomocí a na jeho základě mohla být činěna reálná ekonomická rozhodnutí. Ze zákona o účetnictví vyplývá, že účetní jednotky jsou povinny vést účetnictví tak, aby účetní závěrka byla sestavena na jeho základě srozumitelně a podávala věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace účetní jednotky. Účelem účetní závěrky je poskytovat informace pro ekonomická rozhodování uživatelů účetní závěrky.⁶⁸

3.7.2 Osoba samostatně výdělečně činná pro účely pojistného na sociální zabezpečení

Osoby samostatně výdělečně činné se pro účely pojistného na sociální zabezpečení dělí na osoby vykonávající hlavní samostatnou činnost a osoby vykonávající vedlejší samostatnou činnost. Za osobu samostatně výdělečně činnou může být považována pouze osoba, jejíž příjmy podléhají zdanění daní z příjmů ze samostatné činnosti. Za výkon hlavní činnosti se považuje samostatná výdělečná činnost, pokud není považována za činnost vedlejší.⁶⁹ Za vedlejší se samostatná výdělečná činnost považuje jednak v případě souběhu zaměstnání a samostatné výdělečné činnosti a jednak v případě některých sociálně uznaných situacích. V případě souběhu zaměstnání a samostatné výdělečné činnosti se musí jednat o takové zaměstnání, které zakládá účast na účast na nemocenském pojištění. V případě sociálně uznaných situacích se za osoby vykonávající vedlejší samostatnou výdělečnou činnost považují:

- osoby, kterým byl přiznán starobní nebo předčasný starobní důchod, nebo měly nárok na výplatu invalidního důchodu,

⁶⁷ CARDOVÁ, Z. *Daňová evidence a účetnictví individuálního podnikatele*. 2010, s. 74–75

⁶⁸ PILAŘOVÁ, I., PILÁTOVÁ, J. *Účetní závěrka – Základ daně – Finanční analýza podnikatelských subjektů roku 2018*. 2018, s. 54–55

⁶⁹ VANČUROVÁ, A., KLAZAR, S. *Sociální a zdravotní pojištění – úvod do problematiky*. 2008, s. 61–62.

- osoby, které měly nárok na rodičovský příspěvek nebo na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské z důvodu těhotenství a porodu z nemocenské pojištění zaměstnanců, nebo osobně pečovala o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost), stupni III (těžká závislost) nebo stupni IV (úplná závislost) nebo pečovala o osobu mladší 10 let, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost),
- osoby, která je nezaopatřeným dítětem.⁷⁰

Osoba samostatně výdělečně činná je povinna platit měsíční zálohy na důchodové pojištění. Jejich výše vychází z naposled známého podaného Přehledu o příjmech a výdajích OSVČ. Nemocenské pojištění je pro OSVČ dobrovolné, vznikne pouze na základě přihlášky k nemocenskému pojištění.⁷¹

3.7.3 Osoba samostatně výdělečně činná pro účely pojistného na veřejné zdravotní pojištění

Za OSVČ je považován pojištěnec, jestliže vykonává dále uvedenou činnost a má příjmy ze samostatné výdělečné činnosti zdaňované podle § 7 ZDP. Podle zákona o veřejném zdravotním pojištění se za OSVČ považují osoby:

- provozující zemědělskou výrobu, hospodaření v lesích a na vodních plochách,
- provozující živnost,
- provozující podnikání podle zvláštních předpisů,
- vykonávající uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě autorskoprávních vztahů, s výjimkou činnosti, z níž jsou příjmy podle zvláštního právního předpisu samostatným základem daně z příjmů fyzických osob pro zdanění zvláštní sazbou daně (příjmy do 10 000 Kč měsíčně od jednoho zdroje),
- společníci veřejných obchodních společností a komplementáři komanditních společností,
- vykonávající činnost mandátáře na základě mandátní smlouvy uzavřené podle zákona o korporacích, pokud tato činnost není považována za zaměstnání a mandátní smlouva nebyla uzavřena v rámci jiné samostatně výdělečné činnosti,

⁷⁰ PILÁTOVÁ, J. a kol. *Daňová evidence komplexní řešení problematiky daňové evidence pro OSVČ*. 2019, s. 244–246.

⁷¹ Tamtéž, s. 253–257.

- spolupracující osoby osob samostatně výdělečně činných, pokud podle zákona o daních z příjmů lze na ně rozdělovat příjmy dosažené výkonem spolupráce a výdaje vynaložené na jejich dosažení, zajištění a udržení.⁷²

Osoby samostatně výdělečně činné jsou povinny hradit měsíčně zálohy na veřejné zdravotní pojištění, a to od měsíce, kdy zahájily samostatnou výdělečnou činnost. Jejich výše je závislá na skutečně dosažených příjmech, na základě podaného Přehledu o platbě pojistného. Některé OSVČ tyto zálohy platit nemusí. Jedná se o měsíce, kdy OSVČ byla celý měsíc nemocná nebo byla vedle samostatné výdělečné činnosti zaměstnána.⁷³

3.8 Průměrná mzda v národním hospodářství

Český statistický úřad zveřejňuje každé čtvrtletí informace o vývoji průměrných mezd v národním hospodářství. Údaje čerpá z podnikového výkaznictví, které poskytuje poměrně spolehlivé údaje. Data lze třídit podle podnikových hledisek, např. podle krajů, odvětví apod. Její výše se vypočítává jako podíl hrubých mezd bez ostatních osobních nákladů připadající na jednoho zaměstnance evidenčního počtu za měsíc. Při výpočtu se do těchto mezd zahrnují základní mzdy a platy, odměny, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost a jiné složky mzdy nebo platu, které byly v daném období zaměstnancům zúčtovány k výplatě, dále příplatky a doplatky ke mzdě nebo platu. Naopak se nezahrnují náhrady mzdy nebo platu za dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény placené zaměstnavatelem. Pro výpočet se používají hrubé mzdy, což jsou mzdy před jejich snížením o zálohové splátky daně z příjmů fyzických osob, pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na veřejné zdravotní pojištění a další zákonné nebo se zaměstnancem dohodnuté srážky. Evidenční počet zaměstnanců zahrnuje osoby v pracovním, služebním nebo členském poměru k zaměstnavateli. Pro výpočet se používá čtvrtletní průměrný evidenční počet zaměstnanců ve fyzických osobách, který se vypočítá jako aritmetický průměr tří měsíčních průměrných počtů zaměstnanců. Zaměstnanci se započítávají ve fyzických osobách podle délky jejich pracovních úvazků na stanovenou pracovní dobu zaměstnavatelem. Do tohoto evidenčního počtu se nezapočítávají osoby vykonávající veřejné funkce, jako např. senátoři, poslanci, uvolnění členové zastupitelstev, soudci, ženy na mateřské a osoby na rodičovské

⁷² PILÁTOVÁ, J. a kol. *Daňová evidence komplexní řešení problematiky daňové evidence pro OSVČ*. 2019, s. 273–274.

⁷³ Tamtéž, s. 282.

dovolené, učni, osoby vykonávající dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti.⁷⁴

⁷⁴ Český statistický úřad [online], Průměrná mzda a evidenční počet zaměstnanců – metodika [citováno 14. 9. 2019].

4 Vlastní práce

Cílem práce je vyhodnocení komparace čistých příjmů OSVČ a zaměstnanců v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009–2018. Základem pro roční hrubou mzdu zaměstnanců a roční zisk (částka, o kterou příjmy převyšují výdaje) OSVČ bude průměrná měsíční hrubá mzda v národním hospodářství zveřejňovaná Českým statistickým úřadem, vynásobená dvanácti měsíci. Roční zdaňovací období se jeví jako nejlepší srovnávací základna, v souladu s § 16b zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, který kalendářní rok určuje za zdaňovací období fyzických osob. Čistý příjem představuje částku, která zbývá oběma zkoumaným skupinám po odečtení odvodů na sociální zabezpečení, zdravotní pojištění a daně z příjmů fyzických osob od hrubé mzdy/zisku.

4.1 Vývoj průměrné hrubé mzdy

Tabulka č. 4 Průměrná hrubá měsíční mzda a počet zaměstnanců

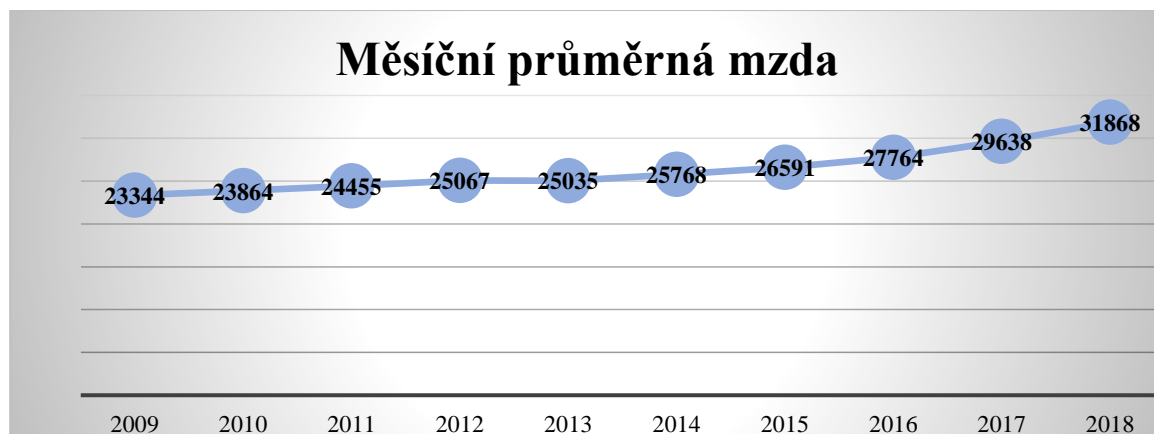
Průměrná hrubá měsíční mzda a průměrný počet zaměstnanců					
<i>Average gross monthly wages and average number of employees</i>					
na přepočtené počty / per full-time equivalent employee					
Období <i>Period</i>	Průměrná hrubá měsíční mzda <i>Average gross monthly wages</i>			Průměrný počet zaměstnanců <i>Average number of employees</i>	
	nominální mzda v Kč <i>Nominal wage (CZK)</i>	index nominální mzdy SOPR=100 ²⁾ <i>Nominal wage index, SPPY=100²⁾</i>	index reálné mzdy SOPR=100 ²⁾ <i>Real wage index, SPPY=100²⁾</i>	v tis. <i>Thous.</i>	index SOPR=100 ²⁾ <i>SPPY=100²⁾</i>
2008	22 592	107,8	101,4	4 037,2	100,8
2009	23 344	103,3	102,3	3 816,0	94,5
2010	23 864	102,2	100,7	3 786,1	99,2
2011	24 455	102,5	100,6	3 773,3	99,7
2012	25 067	102,5	99,2	3 775,1	100,0
2013	25 035	99,9	98,5	3 737,4	99,0
2014	25 768	102,9	102,5	3 778,5	101,1
2015	26 591	103,2	102,9	3 856,9	102,1
2016	27 764	104,4	103,7	3 925,7	101,8
2017	29 638	106,8	104,2	4 012,3	102,2
2018	31 868	107,5	105,3	4 071,0	101,5

Zdroj: (Český statistický úřad, 2019)

Průměrná hrubá měsíční mzda je podíl mzdových prostředků připadajících na jednoho zaměstnance za měsíc. Tato mzda je včetně odměn, příplatků za přesčas, náhrad mezd apod.

Strukturální statistiky, které mají k dispozici údaje o výdělcích jednotlivých zaměstnanců, uvádějí, že zhruba dvě třetiny zaměstnanců mají mzdu nižší než celostátní průměr.⁷⁵

Graf č. 1 Měsíční průměrná mzda

Zdroj: (Český statistický úřad, 2019)

V letech 2009–2015 je patrné působení a doznívání celosvětové ekonomické krize, kdy průměrná hrubá mzda rostla v podstatě každý rok jen o inflaci, v roce 2013 dokonce oproti minulému roku klesla. V roce 2015 přichází oživení ekonomiky, které dále pokračuje a tento hospodářský růst začíná vytvářet tlak na zvyšování mezd. V grafu se projevuje strmějším růstem průměrné hrubé mzdy až do roku 2018.

⁷⁵ Český statistický úřad [online], Průměrné mzdy [citováno 16. 7. 2020].

V tabulce č. 5 je srovnání vývoje průměrných mezd a průměrných starobních důchodů.

Tabulka č. 5 Porovnání průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy.

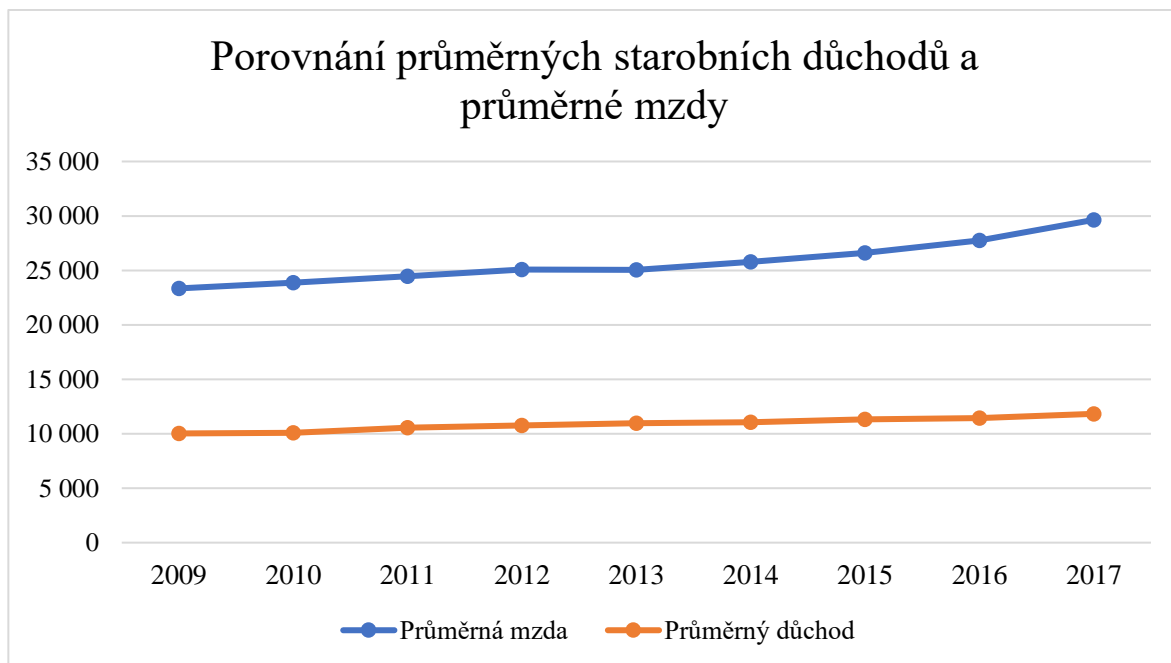
*Relace průměrného starobního důchodu k průměrné nominální mzdě
(na přepočtené počty) v NH ČR v letech 2000 - 2017*

Zpracováno z údajů MPSV a ČSÚ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Průměrná měsíční výše starobního důchodu vypláceného v roce (Kč)	5 962	6 352	6 830	7 071	7 256	7 728	8 173	8 736	9 347
Průměrná měsíční mzda v NH ČR (Kč) - hrubá	13 219	14 378	15 524	16 430	17 466	18 344	19 546	20 957	22 592
- čistá ¹⁾	10 260	11 154	11 956	12 590	13 315	13 930	15 161	16 153	17 264
Relace (v %) - důchod / hrubá mzda	45,1	44,2	44,0	43,0	41,5	42,1	41,8	41,7	41,4
- důchod / čistá mzda	58,1	56,9	57,1	56,2	54,5	55,5	53,9	54,1	54,1

Zpracováno z údajů MPSV a ČSÚ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Průměrná měsíční výše starobního důchodu vypláceného v roce (Kč)	10 027	10 093	10 543	10 770	10 962	11 065	11 331	11 439	11 826
Průměrná měsíční mzda v NH ČR (Kč) - hrubá	23 344	23 864	24 455	25 067	25 035	25 768	26 591	27 764	29 496
- čistá ¹⁾	18 155	18 513	18 820	19 342	19 320	19 825	20 392	21 200	22 394
Relace (v %) - důchod / hrubá mzda	43,0	42,3	43,1	43,0	43,8	42,9	42,6	41,2	40,1
- důchod / čistá mzda	55,2	54,5	56,0	55,7	56,7	55,8	55,6	54,0	52,8

Zdroj: (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019)

Graf č. 2 Porovnání průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy

Zdroj: (vlastní zpracování, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020)

Z grafu je vidět, že křivka průměrného důchodu je mnohem plošší než křivka průměrné mzdy. Výše důchodů totiž nezachytila růst mezd od roku 2015 při oživení ekonomiky. Zatímco životní úroveň pracujících stoupala, důchodci na tomto zvýšení neparticipovali.

4.2 Modelové příklady za rok 2009–2018

Prvním porovnávaným rokem bude rok 2009. Měsíční průměrná hrubá mzda je v tomto roce 23.344 Kč, což po vynásobení dvanácti měsíci vychází 280.128 Kč jako roční průměrná hrubá mzda. U zaměstnance se jedná o roční hrubou mzdu, u OSVČ o zisk, tedy o částku, o kterou její příjmy převyšují výdaje. Ze slev na dani bude použita pouze základní sleva na poplatníka. Daň z příjmů činí 15 % ze základu daně, kterým je u zaměstnance superhrubá mzda, u OSVČ zisk, u obou zaokrouhlený na celé stokoruny dolů. Superhrubá mzda je hrubá mzda, zvýšená o odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, které platí zaměstnavatel za zaměstnance. Sazba sociálního zabezpečení u zaměstnance činí 6,50 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,20 % vyměřovacího základu, který činí 50 % z daňového základu. Nemocenské pojištění u OSVČ je dobrovolné, pro srovnání se zaměstnancem je však nutné ho uvést, protože zaměstnanec ho platí povinně. Vyměřovací základ si volí sama, avšak nemůže být vyšší než základ pro důchodové pojištění. Pro účely tohoto srovnání je optimální vyměřovací základ shodný s vyměřovacím základem pro důchodové pojištění. Sazba činí 1,40 % vyměřovacího základu. Sazba zdravotního pojištění u zaměstnance činí 4,50 % z hrubé mzdy, u OSVČ 13,50 % vyměřovacího základu, který činí 50 % z daňového základu. V tomto případě je však nutné ještě počítat s minimálním vyměřovacím základem, který je pro rok 2009 určen ve výši 141.330 Kč, což je více než vyměřovací základ vypočtený dle průměrné hrubé mzdy. Pro účely superhrubé mzdy je třeba ještě vyčíslit odvody zaměstnavatele na sociální a zdravotní pojištění. Zaměstnavatel odvádí za zaměstnance sociální zabezpečení výši 25 % hrubé mzdy a zdravotní pojištění ve výši 9 % hrubé mzdy, tedy celkem 34 % hrubé mzdy. Všechny údaje jsou v Kč.

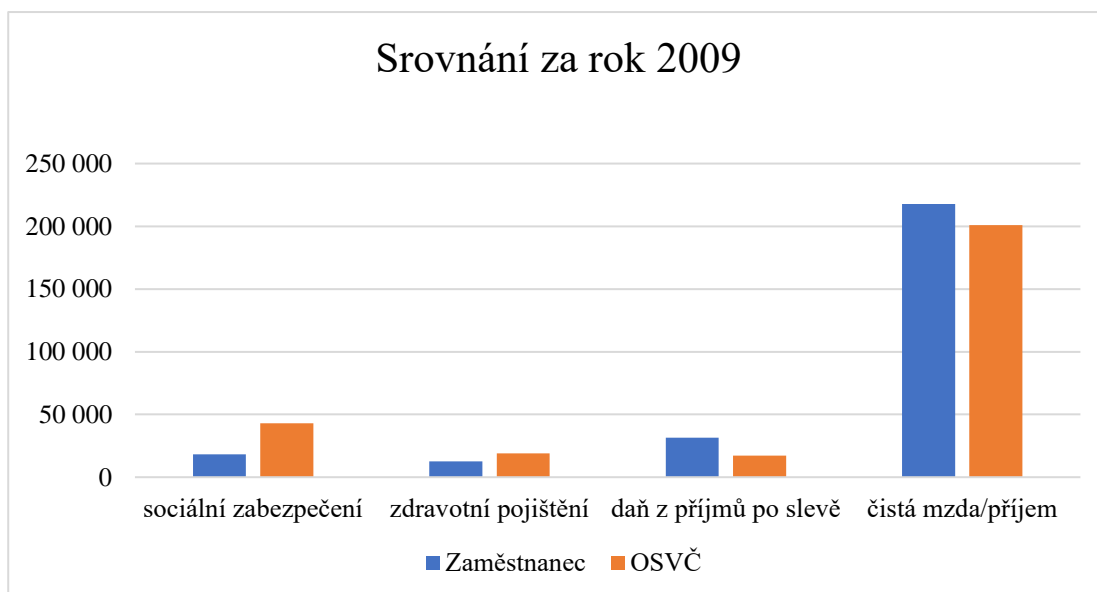
Tabulka č. 4 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2009

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	280 128	280 128
základ pro sociální zabezpečení	280 128	140 064
sociální zabezpečení	18 209	42 860
základ pro zdravotní pojištění	280 128	141 330
zdravotní pojištění	12 606	19 080
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	95 244	-
základ pro daň z příjmů	375 300	280 100
daň z příjmů	56 295	42 015
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	31 455	17 175
čistá mzda/příjem	217 858	201 013

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z výpočtů v tabulce č. 4 vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9227 čisté mzdy zaměstnance.

Graf č. 3 Srovnání za rok 2009

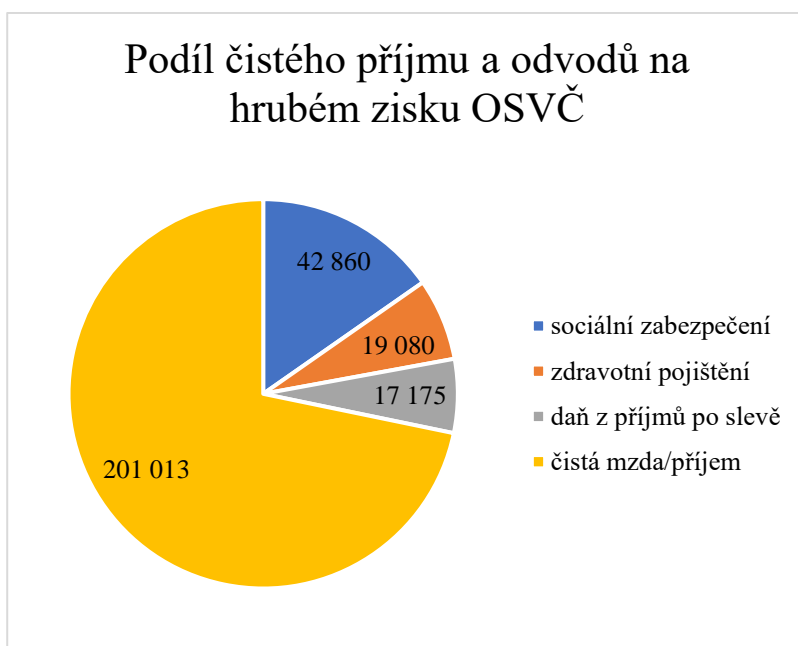
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 4 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 5 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů 3, 4, 5 je vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 22,23 % z hrubé mzdy, u OSVČ 28,24 % ze zisku.

V roce 2010 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 23.864 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 286.368 Kč. Všechny parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v roce 2009. Pouze minimální vyměřovací základ pro výpočet zdravotního pojištění vzrostl na 142.254 Kč. V tomto roce však nebude mít, stejně jako minimální vyměřovací základ pro sociální pojištění, na výpočet pojistného žádný vliv, neboť vypočtený vyměřovací základ podle průměrné hrubé mzdy je obou případech vyšší.

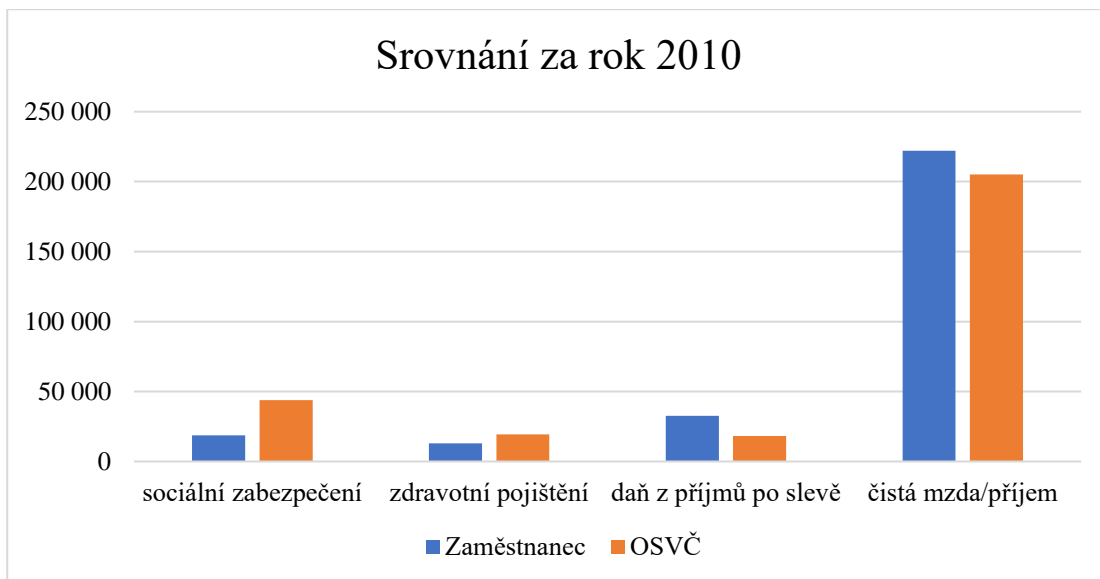
Tabulka č. 5 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2010

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	286 368	286 368
základ pro sociální zabezpečení	286 368	143 184
sociální zabezpečení	18 614	43 815
základ pro zdravotní pojištění	286 368	143 184
zdravotní pojištění	12 887	19 330
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	97 366	-
základ pro daň z příjmů	383 700	286 300
daň z příjmů	57 555	42 945
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	32 715	18 105
čistá mzda/příjem	222 152	205 118

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

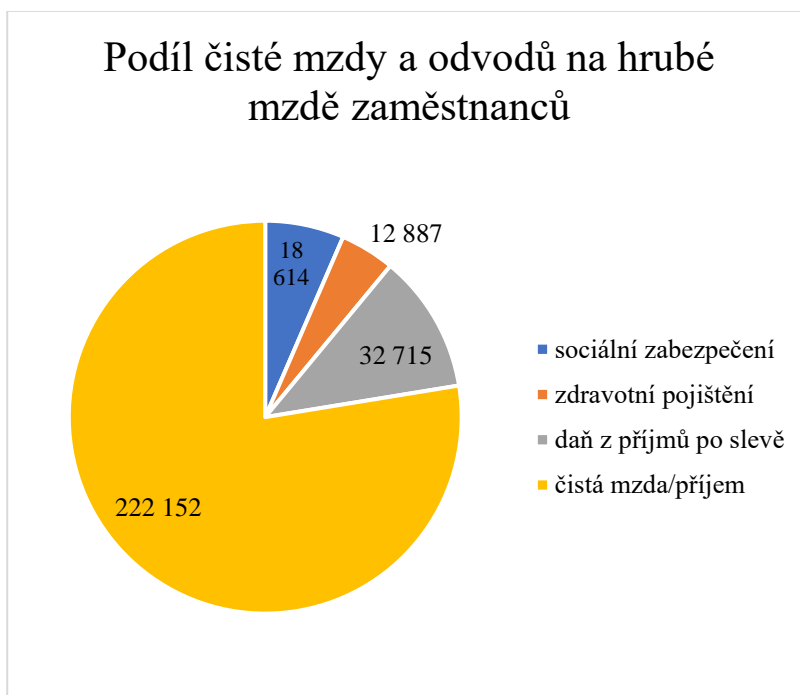
Z výpočtů v tabulce č. 7 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9233 čisté mzdy zaměstnance. V tomto roce se poměr mírně vylepšil ve prospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 6 Srovnání za rok 2010

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 7 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 8 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 6, 7, 8 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 22,42 % z hrubé mzdy, u OSVČ 28,37 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin mírně vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

V roce 2011 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 24.455 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 293.460 Kč. V tomto roce došlo k navýšení sazby nemocenského pojištění OSVČ z 1,40 % na 2,30 %. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 148.440 Kč. V tomto roce se bude opět muset při výpočtu zdravotního pojištění pro OSVČ vycházet z tohoto minima, neboť vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je nižší. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech. Sleva na dani na poplatníka se snížila o 1.200 Kč, tedy na 23.640 Kč. Jednalo se tehdy o tzv. povodňovou daň, která se odváděla jako solidární poplatek na povodňové konto.

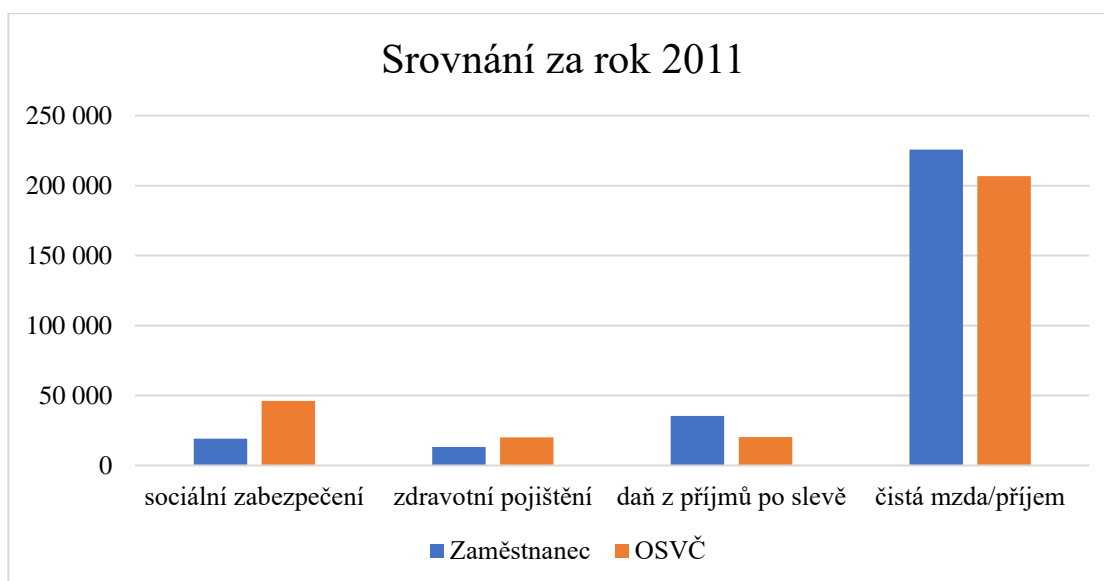
Tabulka č. 6 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2011

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	293 460	293 460
základ pro sociální zabezpečení	293 460	146 730
sociální zabezpečení	19 075	46 220
základ pro zdravotní pojištění	293 460	148 440
zdravotní pojištění	13 206	20 040
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	99 777	-
základ pro daň z příjmů	393 200	293 400
daň z příjmů	58 980	44 010
sleva na dani na poplatníka	23 640	23 640
daň z příjmů po slevě	35 340	20 370
čistá mzda/příjem	225 839	206 830

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

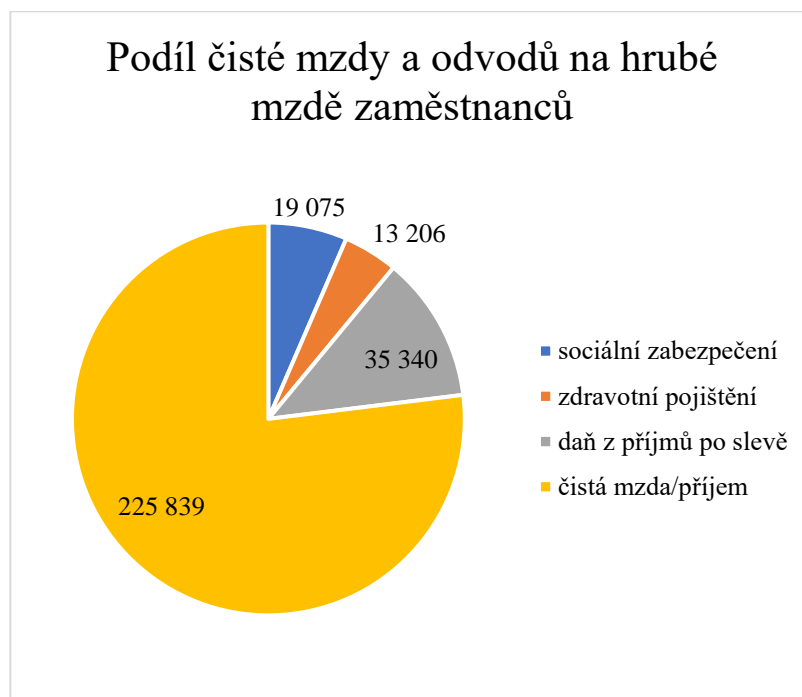
Z výpočtů v tabulce č. 8 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9158 čisté mzdy zaměstnance. Poměr se zhoršil v neprospěch OSVČ oproti minulému roku, protože se u ní zvýšila sazba nemocenského pojištění.

Graf č. 9 Srovnání za rok 2011

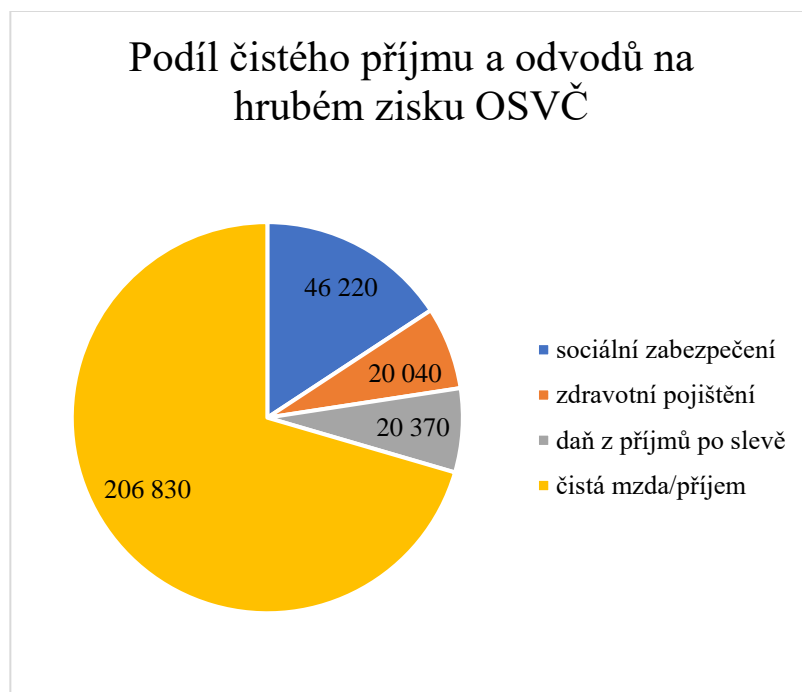
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 10 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 11 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 9, 10, 11 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů

nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnanec činí 23,04 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,52 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože nejenže vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani se snížila o tzv. povodňovou daň.

V roce 2012 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 25.067 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 300.804 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 150.822 Kč. V tomto roce se bude opět muset při výpočtu zdravotního pojištění pro OSVČ vycházet z tohoto minima, neboť vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je nižší. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech. Sleva na dani na poplatníka se opět vrátila na svou původní výši, tedy 24.840 Kč.

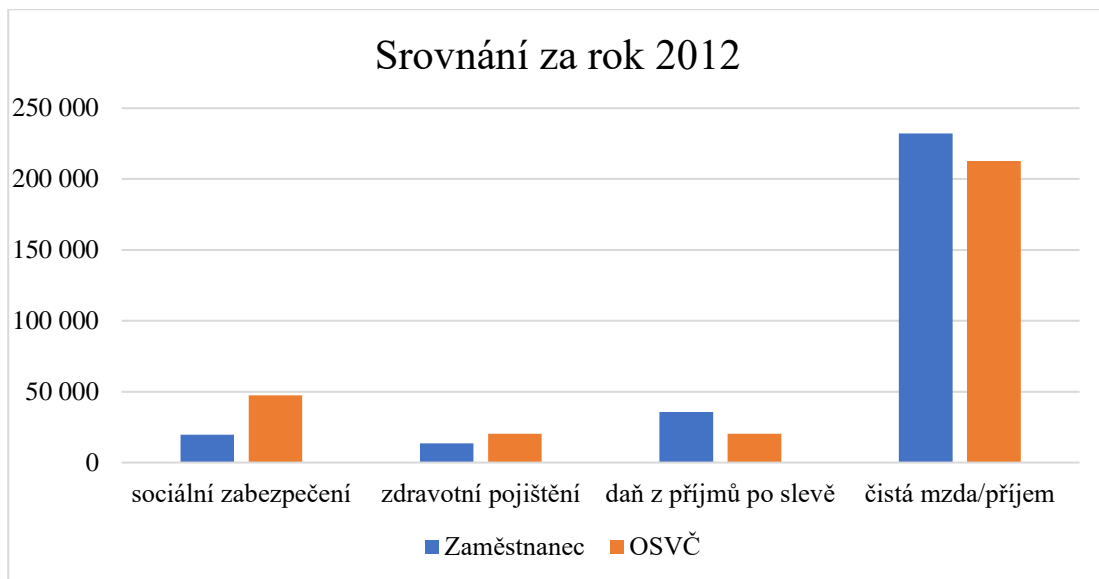
Tabulka č. 7 Výpočet čisté mzdy zaměstnanec a čistého příjmu OSVČ rok 2012

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	300 804	300 804
základ pro sociální zabezpečení	300 804	150 402
sociální zabezpečení	19 553	47 377
základ pro zdravotní pojištění	300 804	150 822
zdravotní pojištění	13 537	20 361
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	102 274	-
základ pro daň z příjmů	403 000	300 800
daň z příjmů	60 450	45 120
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	35 610	20 280
čistá mzda/příjem	232 104	212 786

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

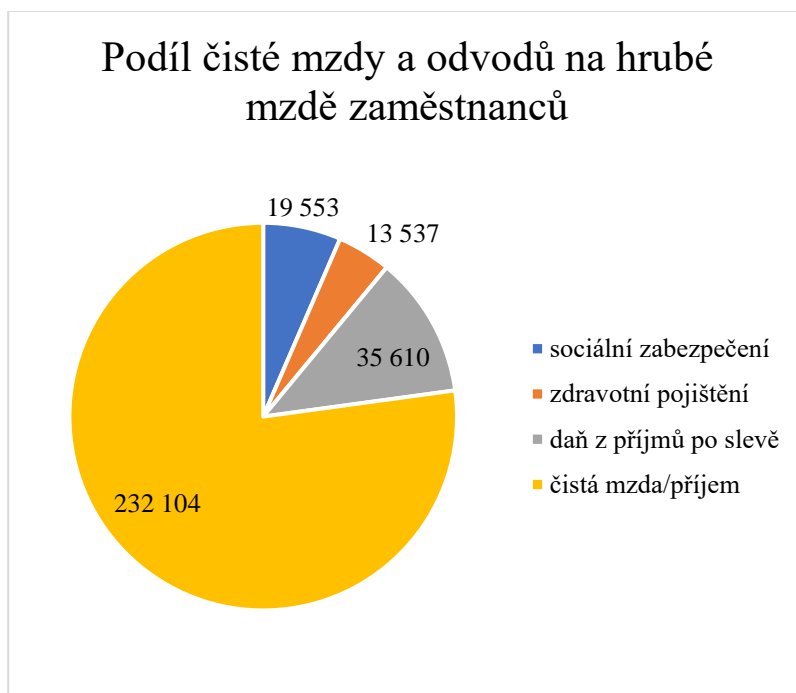
Z výpočtů v tabulce č. 9 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnanec. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnanec pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9168 čisté mzdy zaměstnanec. V tomto roce se poměr mírně vylepšil ve prospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 12 Srovnání za rok 2012

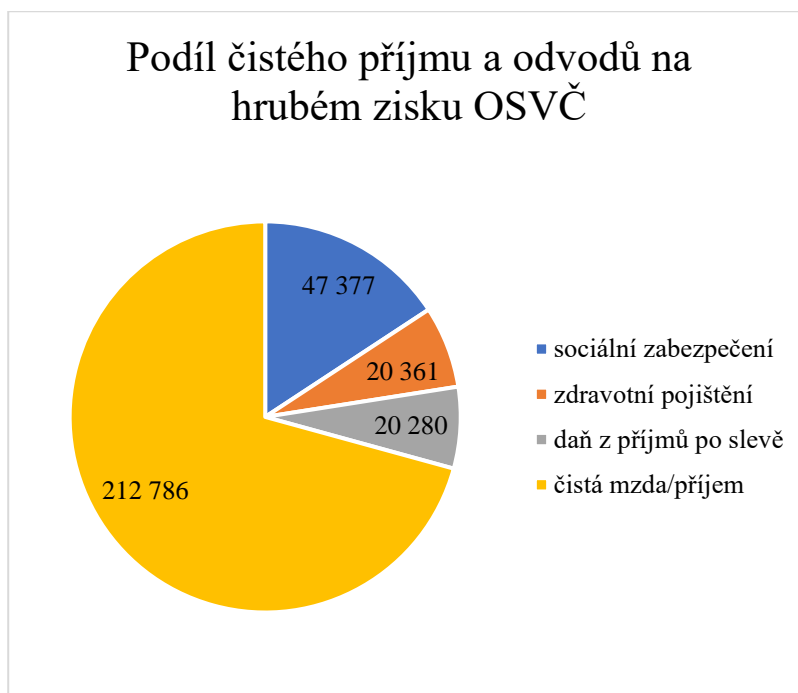
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 13 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 14 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 12, 13, 14 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 22,84 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,26 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin kleslo, protože byla zrušena povodňová daň a sleva na dani se zvýšila na původní výši. Odvodové zatížení však bylo vyšší než v roce 2010.

V roce 2013 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 25.035 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 300.420 Kč. Tento rok je jediný ve sledovaném období, kdy průměrná měsíční mzda byla nižší než v předcházejícím roce. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 155.304 Kč. V tomto roce se bude opět muset při výpočtu zdravotního pojištění pro OSVČ vycházet z tohoto minima, neboť vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je nižší. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

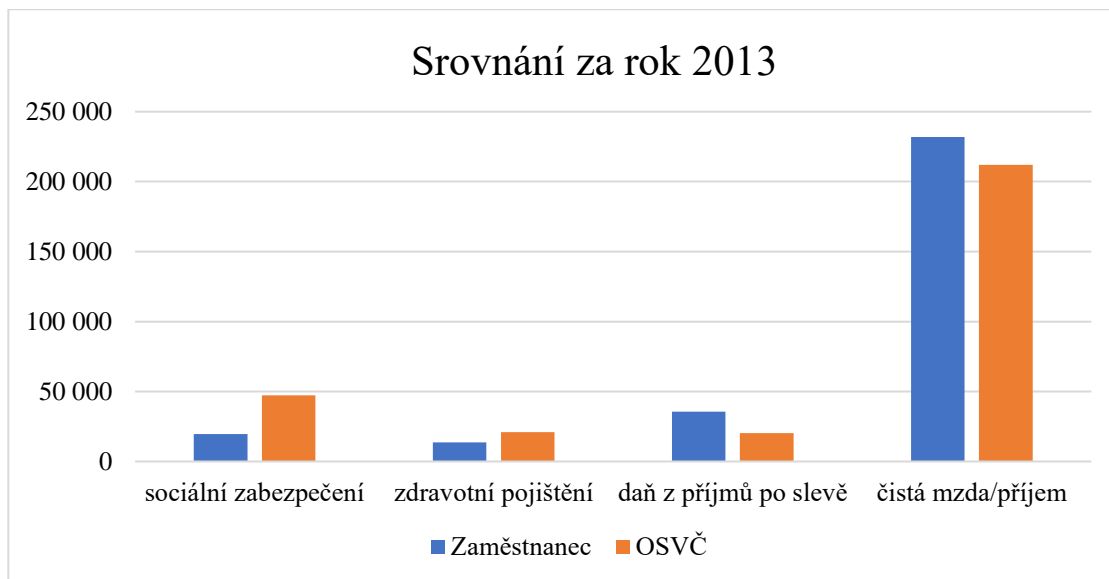
Tabulka č. 8 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2013

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	300 420	300 420
základ pro sociální zabezpečení	300 420	150 210
sociální zabezpečení	19 528	47 317
základ pro zdravotní pojištění	300 420	155 304
zdravotní pojištění	13 519	20 967
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	102 143	-
základ pro daň z příjmů	402 500	300 400
daň z příjmů	60 375	45 060
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	35 535	20 220
čistá mzda/příjem	231 838	211 916

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z výpočtů v tabulce č. 10 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9140 čisté mzdy zaměstnance. Poměr se opět mírně zhoršil v neprospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 15 Srovnání za rok 2013

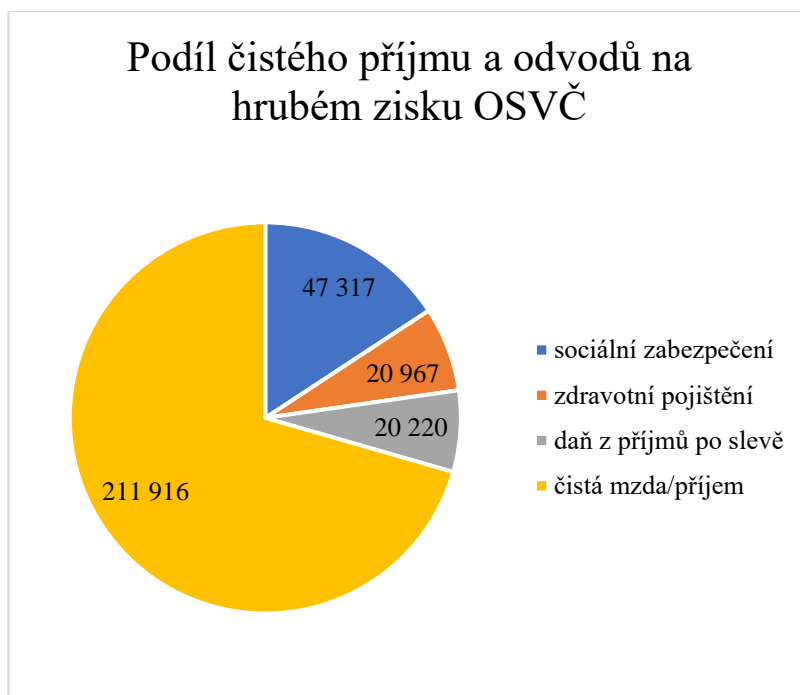
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 16 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 17 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 15, 16, 17 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 22,83 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,46 % ze zisku. Oproti minulému roku u zaměstnance zůstalo na stejné úrovni, u OSVČ mírně vzrostlo. V tomto roce se průměrná hrubá mzda oproti minulému roku snížila. Toto snížení bylo ale tak malé, že u zaměstnance se v odvodovém zatížení téměř neprojevovalo, ale u OSVČ daňové zatížení vzrostlo, protože zase vzrostl minimální základ pro zdravotní pojištění.

V roce 2014 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 25.768 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 309.216 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 155.652 Kč. V tomto roce se bude opět muset při výpočtu zdravotního pojištění pro OSVČ vycházet z tohoto minima, neboť vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je nižší. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

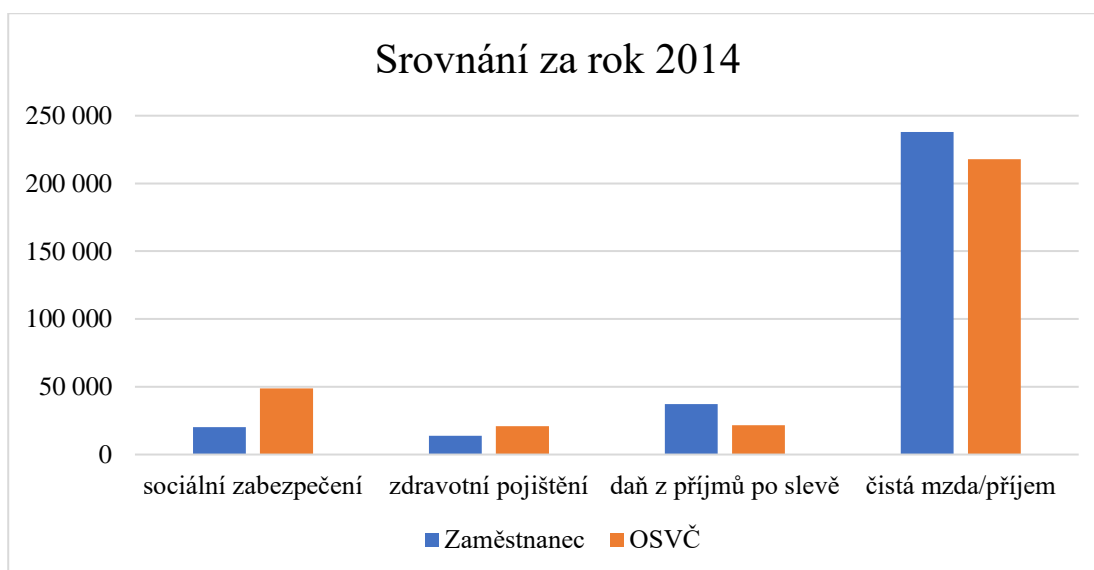
Tabulka č. 9 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2014

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	309 216	309 216
základ pro sociální zabezpečení	309 216	154 608
sociální zabezpečení	20 100	48 702
základ pro zdravotní pojištění	309 216	155 652
zdravotní pojištění	13 915	21 014
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	105 134	-
základ pro daň z příjmů	414 300	309 200
daň z příjmů	62 145	46 380
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	37 305	21 540
čistá mzda/příjem	237 896	217 960

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

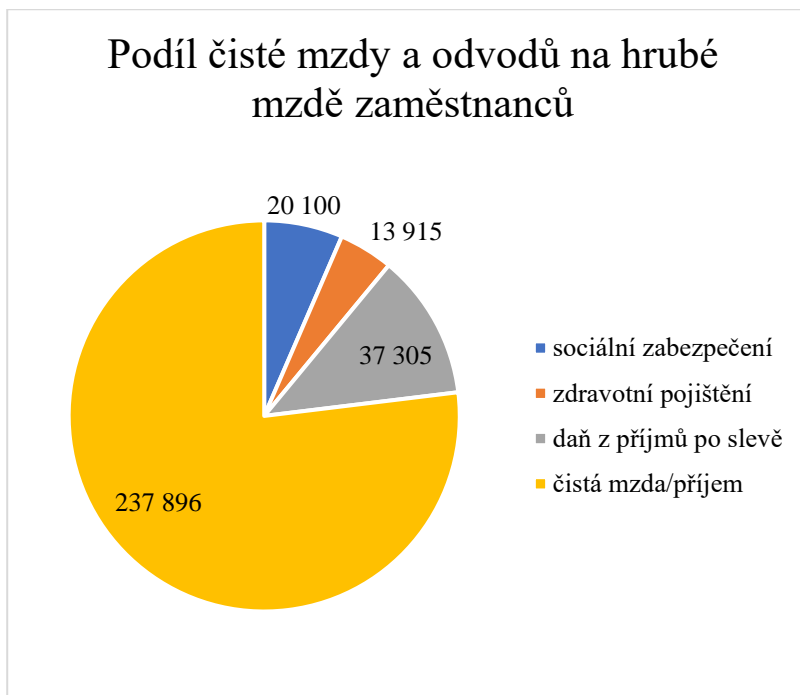
Z výpočtů v tabulce č. 11 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9162 čisté mzdy zaměstnance. V tomto roce se poměr mírně vylepšil ve prospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 18 Srovnání za rok 2014

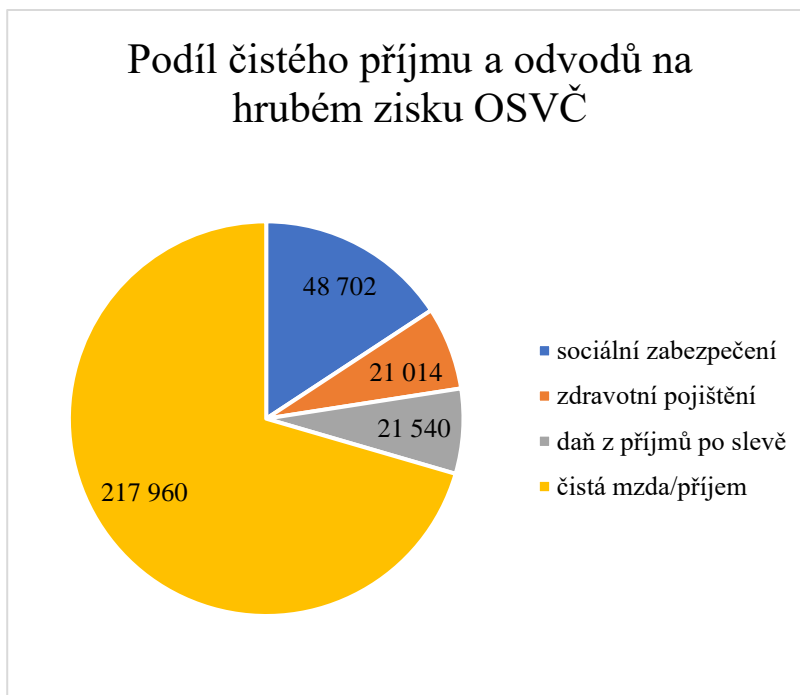
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 19 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 20 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 18, 19, 20 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů

nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnanec činí 23,06 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,51 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

V roce 2015 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 26.591 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 319.092 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 159.666 Kč. V tomto roce se bude opět muset při výpočtu zdravotního pojištění pro OSVČ vycházet z tohoto minima, neboť vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je nižší. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

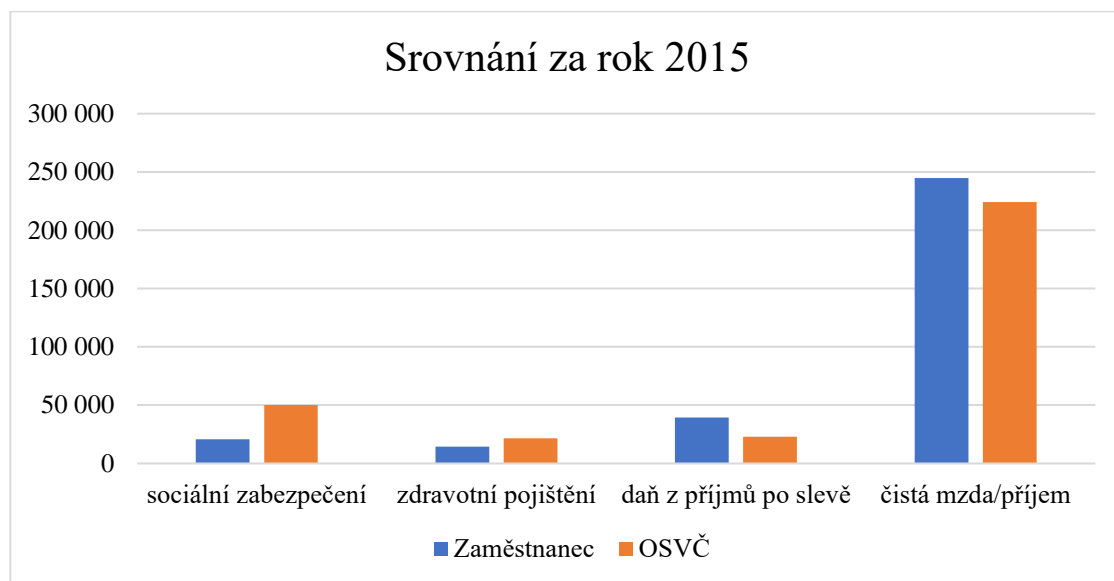
Tabulka č. 10 Výpočet čisté mzdy zaměstnanec a čistého příjmu OSVČ rok 2015

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	319 092	319 092
základ pro sociální zabezpečení	319 092	159 546
sociální zabezpečení	20 741	50 257
základ pro zdravotní pojištění	319 092	159 666
zdravotní pojištění	14 360	21 555
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	108 492	-
základ pro daň z příjmů	427 500	319 000
daň z příjmů	64 125	47 850
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	39 285	23 010
čistá mzda/příjem	244 706	224 270

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

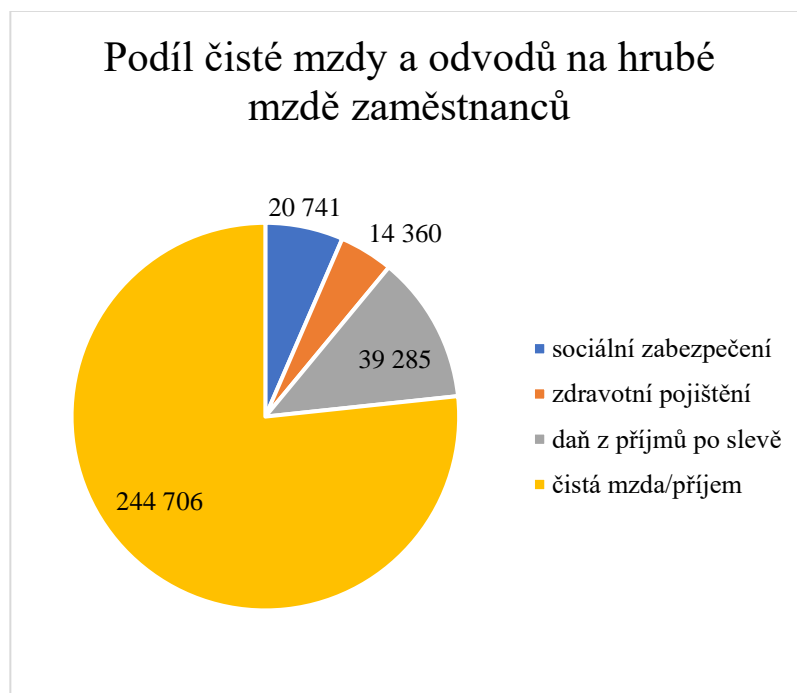
Z výpočtů v tabulce č. 12 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnanec. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnanec pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9165 čisté mzdy zaměstnanec. V tomto roce se poměr mírně vylepšil ve prospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 21 Srovnání za rok 2015

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 22 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 23 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 21, 22, 23 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 23,31 % z hrubé mzdy, u OSVČ 29,72 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

V roce 2016 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 27.764 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 333.168 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 162.036 Kč. V tomto roce však hrubá měsíční mzda vzrostla o tolik, že vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je vyšší než minimální vyměřovací základ. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

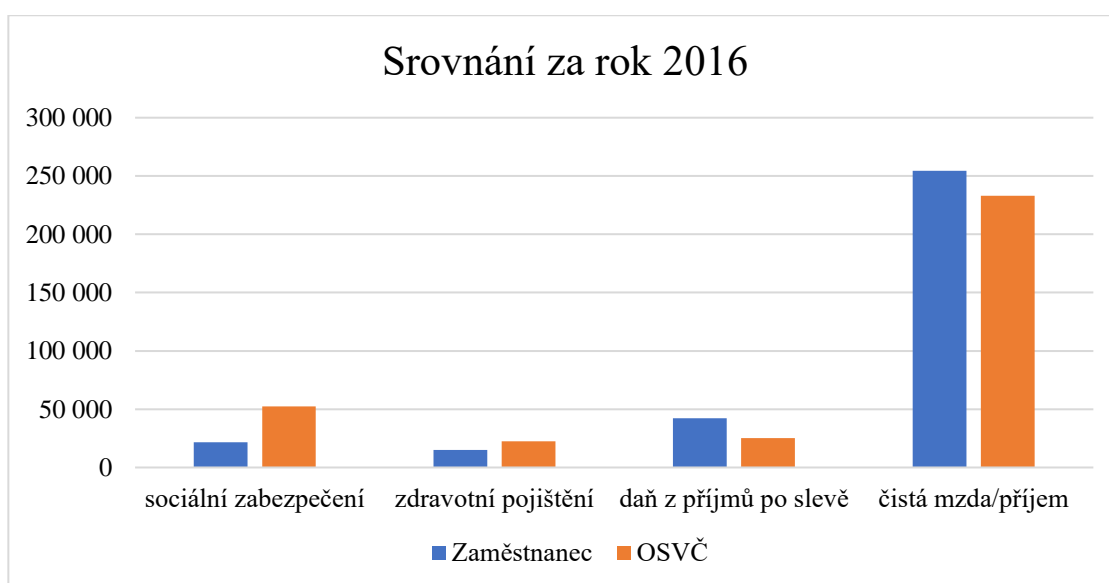
Tabulka č. 11 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ Rok 2016

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	333 168	333 168
základ pro sociální zabezpečení	333 168	166 584
sociální zabezpečení	21 656	52 474
základ pro zdravotní pojištění	333 168	166 584
zdravotní pojištění	14 993	22 489
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	113 277	-
základ pro daň z příjmů	446 400	333 100
daň z příjmů	66 960	49 965
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	42 120	25 125
čistá mzda/příjem	254 399	233 080

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

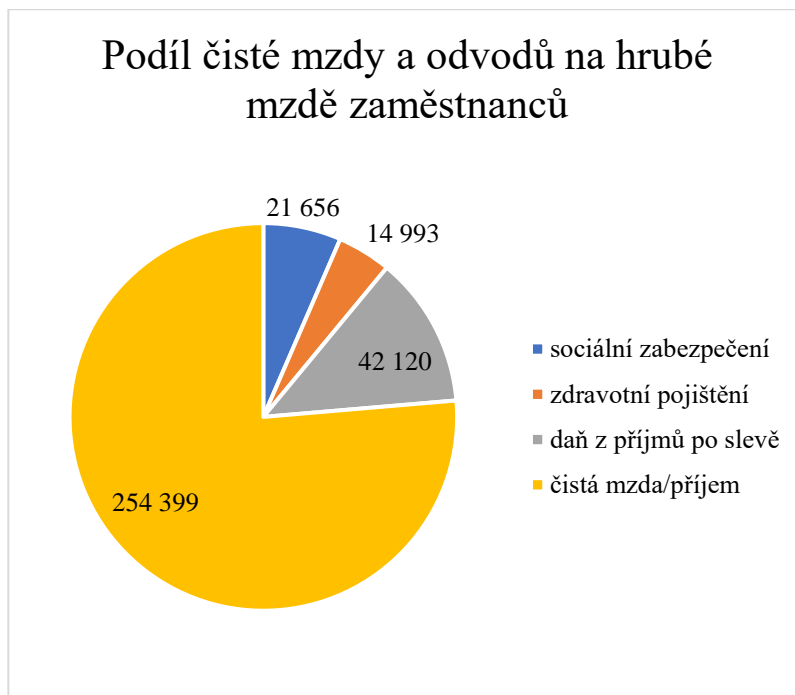
Z výpočtů v tabulce č. 13 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9162 čisté mzdy zaměstnance. V tomto roce se poměr mírně zhoršil v neprospěch OSVČ oproti minulému roku a je na stejné úrovni jako v roce 2014.

Graf č. 24 Srovnání za rok 2016

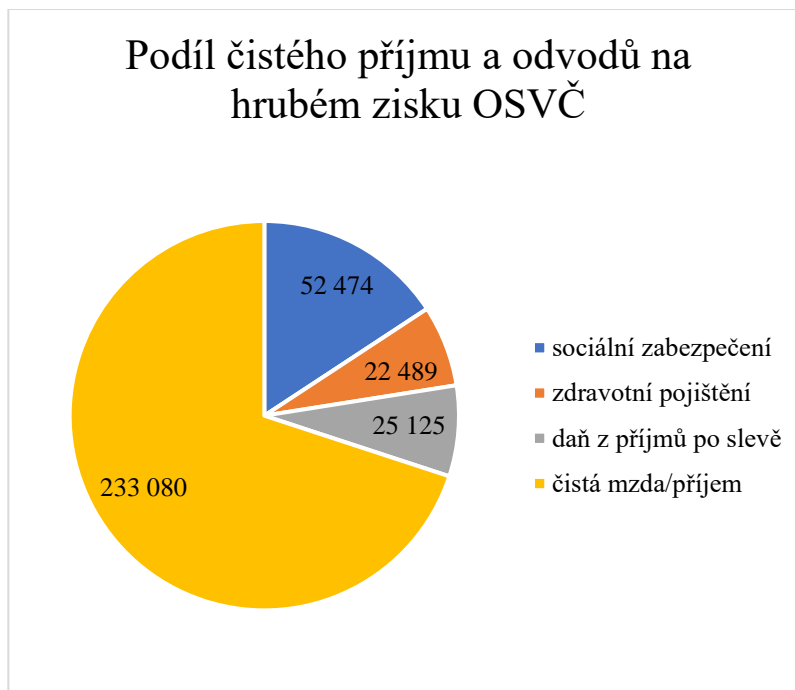
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 25 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 26 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 24, 25, 26 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů

nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnanec činí 23,64 % z hrubé mzdy, u OSVČ 30,04 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

V roce 2017 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 29.638 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 355.656 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 169.392 Kč. V tomto roce však hrubá měsíční mzda vzrostla o tolik, že vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je vyšší než minimální vyměřovací základ. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

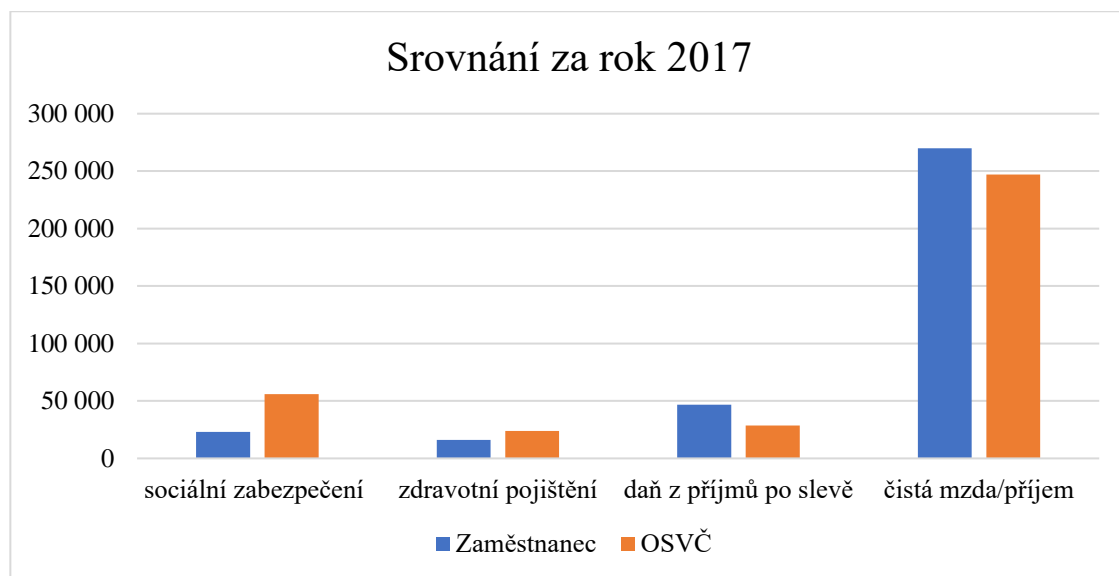
Tabulka č. 12 Výpočet čisté mzdy zaměstnanec a čistého příjmu OSVČ rok 2017

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	355 656	355 656
základ pro sociální zabezpečení	355 656	177 828
sociální zabezpečení	23 118	56 016
základ pro zdravotní pojištění	355 656	177 828
zdravotní pojištění	16 005	24 007
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	120 924	-
základ pro daň z příjmů	476 500	355 600
daň z příjmů	71 475	53 340
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	46 635	28 500
čistá mzda/příjem	269 898	247 133

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z výpočtů v tabulce č. 14 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnanec. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnanec pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9157 čisté mzdy zaměstnanec. V tomto roce se poměr opět mírně zhoršil v neprospěch OSVČ oproti minulém roku.

Graf č. 27 Srovnání za rok 2017

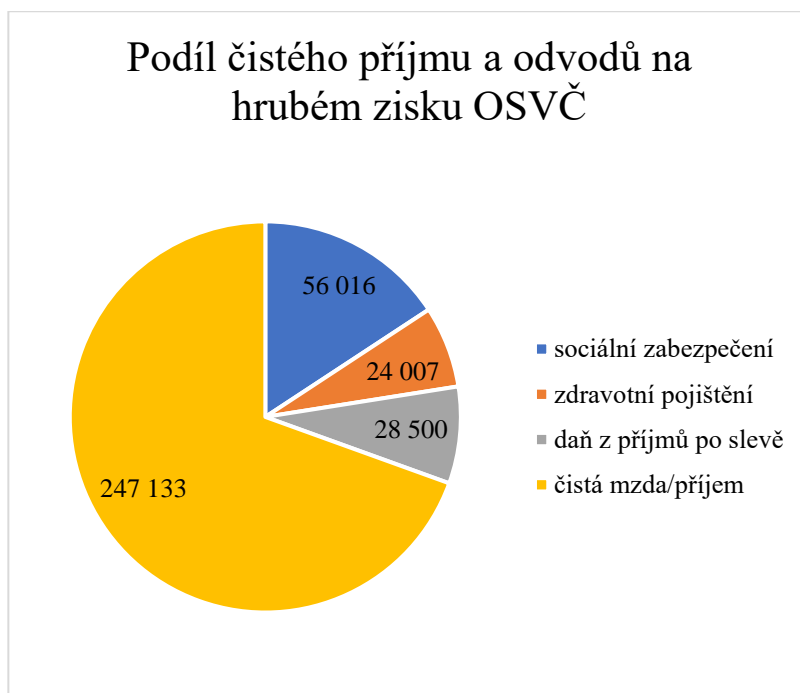
Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 28 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 29 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 27, 28, 29 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 24,11 % z hrubé mzdy, u OSVČ 30,51 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

V roce 2018 je výše průměrné měsíční hrubé mzdy 31.868 Kč, průměrná roční hrubá mzda, tedy dvanáctinásobek, dosahuje výše 382.416 Kč. Minimální vyměřovací základ pro zdravotní pojištění vzrostl na 179.874 Kč. V tomto roce opět hrubá měsíční mzda vzrostla o tolik, že vyměřovací základ pro zdravotní pojištění OSVČ, který vychází z průměrné roční hrubé mzdy je vyšší než minimální vyměřovací základ. Ostatní parametry výpočtu daně, sociálního i zdravotního pojištění zůstaly stejné jako v předchozích letech.

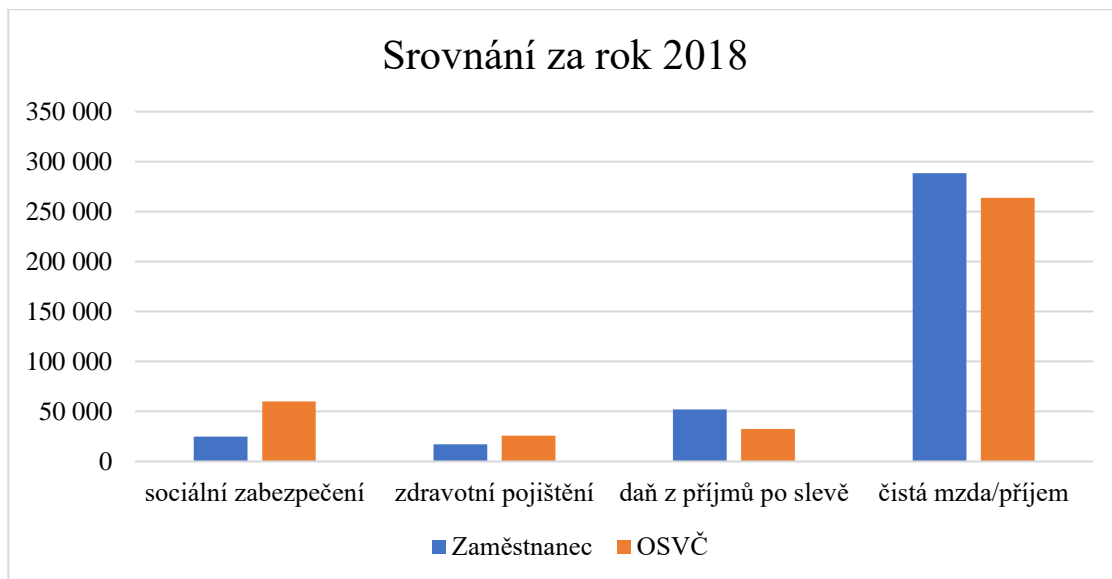
Tabulka č. 13 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2018

	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	382 416	382 416
základ pro sociální zabezpečení	382 416	191 208
sociální zabezpečení	24 858	60 231
základ pro zdravotní pojištění	382 416	191 208
zdravotní pojištění	17 209	25 814
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	130 022	-
základ pro daň z příjmů	512 400	382 400
daň z příjmů	76 860	57 360
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	52 020	32 520
čistá mzda/příjem	288 329	263 851

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

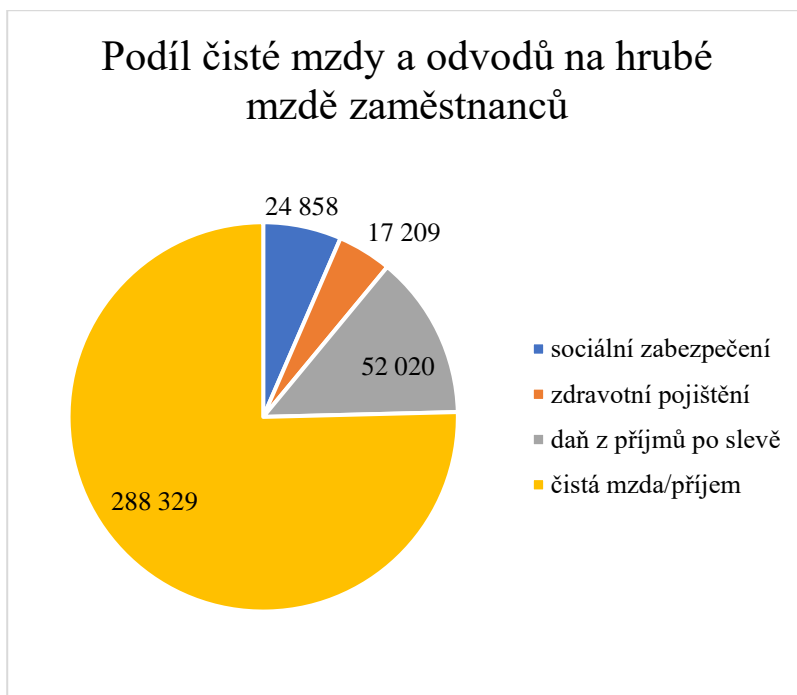
Z výpočtů v tabulce č. 15 opět vyplývá, že OSVČ zaplatí státu na odvodech více než zaměstnanec, a tudíž jeho čistý příjem je nižší než čistá mzda zaměstnance. Z porovnání čistý příjem OSVČ/čistá mzda zaměstnance pak vychází, že čistý příjem OSVČ dosahuje poměru 0,9151 čisté mzdy zaměstnance. V tomto roce se poměr opět mírně zhoršil v neprospěch OSVČ oproti minulému roku.

Graf č. 30 Srovnání za rok 2018

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 31 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 32 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafů č. 30, 31, 32 je opět vidět, že zaměstnanec zaplatí nižší sociální zabezpečení a zdravotní pojištění, ale vyšší daň z příjmu než OSVČ. U zaměstnance se na sumě odvodů nejvíce podílí daň z příjmů, zatímco u OSVČ to je sociální zabezpečení. Odvodové zatížení zaměstnance činí 24,60 % z hrubé mzdy, u OSVČ 31,00 % ze zisku. Oproti minulému roku u obou sledovaných skupin vzrostlo, protože vzrostla průměrná hrubá mzda, ale sleva na dani zůstala na stejné úrovni.

5 Výsledky a diskuze

V modelových příkladech byla při výpočtu výše daně z příjmů uvažována pouze základní sleva na dani na poplatníka. Tuto slevu mohou bez dalších podmínek využít všichni poplatníci. Od roku 2013 byla tato sleva odeprána změnou zákona o daních z příjmů starobním důchodcům, avšak rozhodnutím Ústavního soudu v roce 2014 jim byla zase vrácena, a to i zpětně. Jiné slevy na dani nebyly uvažovány, protože sazba daně z příjmů není progresivní, a tak tyto slevy by jen u obou sledovaných kategorií čistou mzdu lineárně snižovaly o stejné částky. Dalším důvodem je to, že tyto další slevy jsou podmíněny již řadou dalších podmínek a srovnání by ztrácelo na přehlednosti.

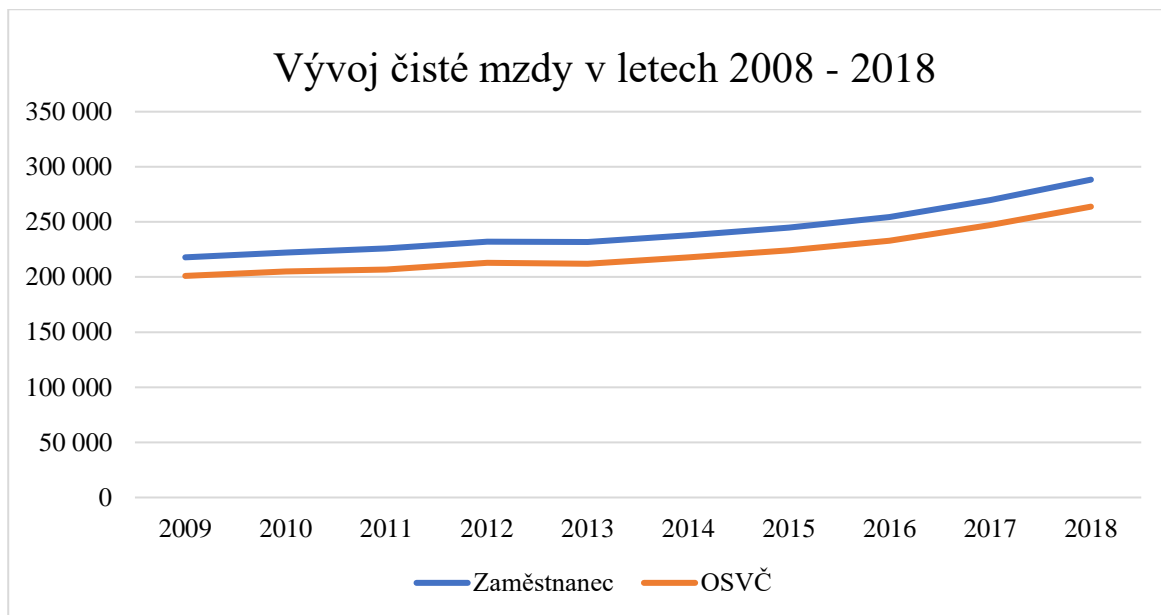
Na základě výše zpracovaných modelů výpočtu čistého příjmu zaměstnanců a OSVČ v jednotlivých letech 2009–2018 je zřejmé, že zaměstnanci odvádějí ze stejného příjmu oproti OSVČ sice větší daň z příjmů, ale odvody na sociální pojištění jsou naopak o tolik nižší, že v konečném důsledku mají čistý příjem vyšší. Jednotlivé roky jsou vyjádřeny v tabulce č. 16.

Tabulka č. 14 Vývoj čisté mzdy a příjmu v letech 2009–2018

Rok	Zaměstnanec	OSVČ
2009	217 858	201 013
2010	222 152	205 118
2011	225 839	206 830
2012	232 104	212 786
2013	231 838	211 916
2014	237 896	217 960
2015	244 706	224 270
2016	254 399	233 080
2017	269 898	247 133
2018	288 329	263 851

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 33 Vývoj čisté mzdy a příjmu v letech 2009–2018

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z grafu lze vyvodit, že vývoj čisté mzdy v těchto letech probíhá podobně u zaměstnance jako u OSVČ vývoj čistého příjmu. V celém období je však OSVČ podrobena vyššímu zatížení odvody než zaměstnanec. Vzhledem k tomu, jak je vnímáno daňové zatížení podnikatelů veřejností, to může být poněkud překvapivé. Na tomto pohledu veřejnosti na podnikatele se velkou měrou podílejí vyjádření některých politiků o neadekvátně lepším postavení podnikatelů oproti zaměstnancům v oblasti zdanění a sociálních odvodů. „*Příliv až několika desítek tisíc pracovníků by mohlo tuzemským firmám zajistit zvýšení odvodových podmínek pro osoby samostatně výdělečně činné na úroveň nyní platnou pro zaměstnance. Na sjezdu odborového svazu Kovo to ve čtvrtek v Olomouci řekl předseda Senátu Milan Štěch (ČSSD). Asociace malých podniků vzápětí vyzvala k jeho odvolání. Podle Štěcha nižší odvody pro OSVČ využívá mnoho „pseudopodnikatelů“, kteří by se po srovnání podmínek raději stali zaměstnanci.*“⁷⁶

Další nešťastný výrok na adresu podnikatelů zazněl na sjezdu České strany sociálně demokratické v roce 2013 od stínového ministra financí Jana Mládka.

„*AMSP ČR se ostře ohrazuje proti tvrzení stínového ministra financí Mládka, že živnostníci parazitují. Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR považuje*

⁷⁶ iDnes.cz/zpravodajství [online], Štěch: Zvyšme odvody živnostníkům, zajistíme tak firmám desítky tisíc lidí [citováno 17. 8. 2020]

*sobotní výrok stínového ministra financí Mládka na sjezdu ČSSD napadající živnostníky za skandální. Drobní řemeslníci nebo například mikrozemědělci plní dnes úplně jinou roli než v minulosti, jejich úloha již v Evropě dávno nespočívá – na rozdíl od středních a velkých firem – v zabezpečování příjmů do státní pokladny, ale v rozvoji infrastruktury v regionech. V mnohých místech jsou jejich služby základem sociálního smíru, neboť nestojí ve frontě na pracovních úřadech, ale berou odpovědnost do vlastních rukou a podnikají, byť někdy s minimálním efektem.*⁷⁷

Další úhel pohledu může nabídnout tabulka č. 17 a graf č. 34, které ukazují relativní zatížení hrubého ročního příjmu daní a sociálními odvody, tzn. kolik procent z hrubého příjmu, odvede zaměstnanec a OSVČ státu.

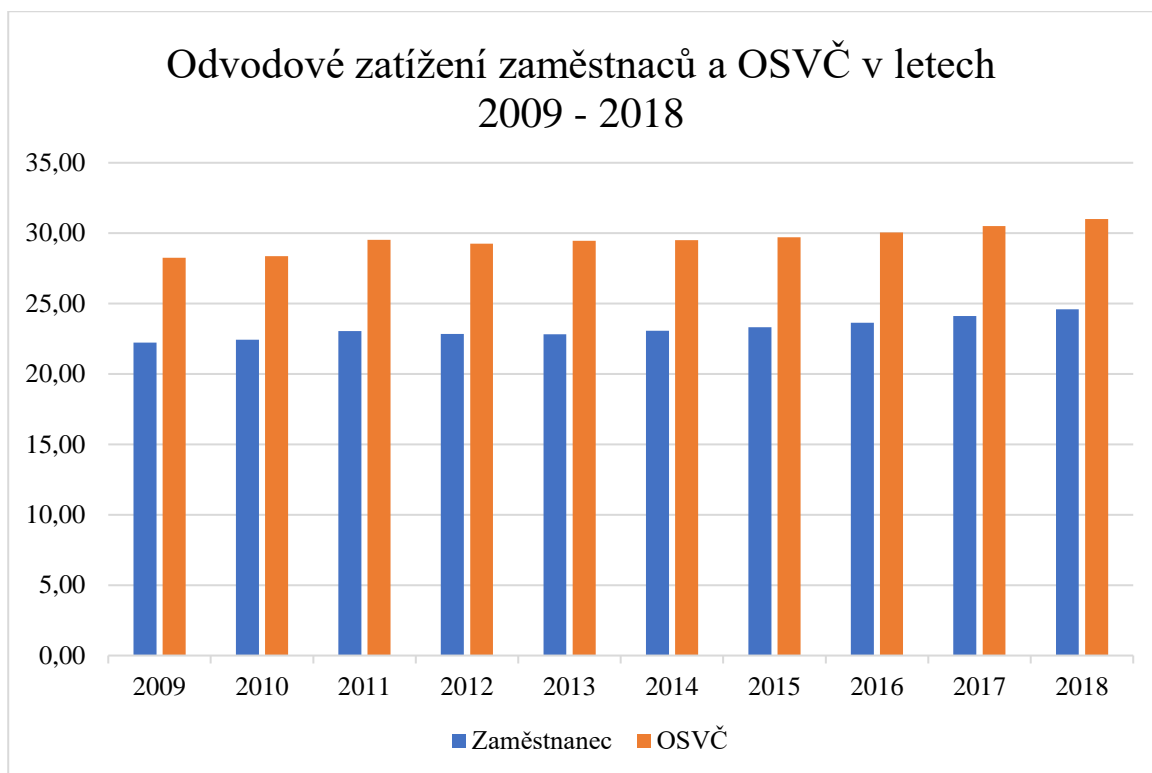
Tabulka č. 15 Odvodové zatížení zaměstnanců a OSVČ v letech 2009–2018

Rok	Roční hrubá mzda/zisk	Čistá mzda zaměstnanec	Odvodové zatížení v %	Čistý příjem OSVČ	Odvodové zatížení v %
2009	280 128	217 858	22,23	201 013	28,24
2010	286 368	222 152	22,42	205 118	28,37
2011	293 460	225 839	23,04	206 830	29,52
2012	300 804	232 104	22,84	212 786	29,26
2013	300 420	231 838	22,83	211 916	29,46
2014	309 216	237 896	23,06	217 960	29,51
2015	319 092	244 706	23,31	224 270	29,72
2016	333 168	254 399	23,64	233 080	30,04
2017	355 656	269 898	24,11	247 133	30,51
2018	382 416	288 329	24,60	263 851	31,00

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

⁷⁷ Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR [online], AMSP ČR se ostře ohrazuje proti tvrzení stínového ministra financí Mládka, že živnostníci parazitují. [citováno 30. 8. 2020]

Graf č. 34 Odvodové zatížení zaměstnanců a OSVČ v letech 2009–2018

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Odvodové zatížení zaměstnanců se pohybuje v rozmezí 22 % - 24 % z hrubé mzdy, zatímco u OSVČ 28 % - 31 % zisku. S rostoucí výší průměrné hrubé mzdy odvodové zatížení nezůstává ve stejné výši, ale roste. Je to způsobené tím, že zatímco průměrná hrubá mzda každým rokem (s výjimkou roku 2013) roste, základní sleva na dani zůstává pro všechny roky ve stejné výši.

Podle analýzy čistých příjmů zaměstnanců a OSVČ je zřejmé, že OSVČ jsou podrobena vyššímu zdanění a odvodům na sociální pojištění, pokud vychází ze stejného daňového základu. Avšak v praxi je klíčový právě tento daňový základ. Pro zaměstnance je tímto základem tzv. superhrubá mzda, kterou nemají možnost nijak svévolně snížit. OSVČ však mají dostatek možností, jak základ daně legálně snížit. Není neznámým faktem, že tak dělají i nelegálním způsobem, to však není předmětem zkoumání této analýzy. Je úlohou státu a jeho kontrolní činnosti tyto nekalé praktiky odhalovat. OSVČ si tak může daňový základ legálně upravovat například daňovými odpisy dlouhodobého majetku, kde se může rozhodnout mezi rovnoměrnými nebo zrychlenými odpisy. Další možností jsou nákupy zásob, které sice okamžitě nepotřebuje, ale pro snížení základu daně a odvodů na sociální pojištění je uskuteční před koncem zdaňovacího období. Velmi podstatným způsobem

ovlivnění základu daně je možnost volby mezi uplatněním prokázaných výdajů nebo paušálních výdajů. Je jen na uvážení každého podnikatele, jakou možnost si zvolí. Samozřejmě, že podnikatel volí pro něj výhodnější variantu. Paušální výdaje jsou nastaveny velmi velkoryse. Pro podnikatele jsou ve výši 60 % jejich příjmů. Pokud provozuje řemeslnou živnost (malíř pokojů, zedník, kadeřník, řezník, pekař, truhlář a mnoho dalších) má dokonce možnost uplatnit 80 % ze svých příjmů. „*Vláda upozornila na rozdíly mezi částkami, které státu odvádějí živnostníci a které zaměstnanci. ČSSD i lidovci chtějí jednat o sblížení těchto plateb. Naopak ministr financí a šéf Hnutí Ano Andrej Babiš žádné změny nechce. Diskusi vyvolala analýza ministerstva financí. Podle ní totiž čtyři miliony zaměstnanců zaplatí 92 procent daní z příjmu lidí i sociálního pojištění. Naopak necelý milion živnostníků se podílí na těchto odvodech jen osmi procenty.*“⁷⁸ Z analýzy tedy jasně vyplývá, že pokud politici mluví o problému nízkých odvodů živnostníků, nebude to ve výši nastavení odvodových parametrů, ale v tom, z jaké základny jsou počítány. V oblasti sociálního zabezpečení a zdravotního pojištění jsou pro OSVČ vykonávající svoji činnost jako hlavní, nastaveny minimální vyměřovací základy. V oblasti daně z příjmů tomu tak není. Pouze v letech 2004–2007 platil minimální základ daně, který zavedla tehdejší vláda vedená ČSSD a zrušila ho daňová reforma vlády vedené ODS. Podle analýzy ministerstva financí, jak je uvedeno výše, zaplatí čtyři miliony zaměstnanců 92 % daní z příjmů a sociálního pojištění a milion živnostníků jen 8 %. Přitom by zaměstnanci měli zaplatit jen 80 % a živnostníci 20 %. Politici by se však měli vyvarovat ukvapených závěrů a nehlédět na podnikatele jen přes suché statistické údaje, možná právě tito živnostníci dávají práci zaměstnancům, kteří takové daně a sociální pojištění odvádějí. Dále si musí uvědomit, že živnostníci jsou lidé, kteří nechtějí nic po státu, ale starají se sami o sebe a o své zaměstnance. Shánějí si zakázky, za své podnikání ručí celým svým majetkem. Naproti tomu zaměstnanec požívá ochranu prostřednictvím Zákoníku práce, zaměstnavatel mu práci musí přidělovat, při propuštění má nárok na odstupné a další. Statistiku také zkreslují podnikatelé, kteří mají podnikání jen jako vedlejší činnost k zaměstnání. Neplatí pro ně minima v sociálním a zdravotním pojištění. Podnikání mají jen jako přivýdělek k zaměstnání a hlavní těžiště jejich odvodů je zaměstnání. Pokud jsou tito „podnikatelé“ započtení do statistik, tak pak jejich nízké odvody snižují procentuální výši odvodů všech podnikatelů, i když vlastně za svoji osobu mají nadstandardní odvody, jak z podnikání, tak i ze zaměstnání.

⁷⁸ ČT24 [online], Živnostníci odvádějí státu méně než zaměstnanci, přijde změna? [citováno 19. 8. 2020]

Velmi podstatným důvodem vyšších odvodů zaměstnanců oproti OSVČ je to, že za ně sociální zabezpečení i zdravotní pojištění, ještě navíc k tomu, co jim strhává z hrubé mzdy, odvádí zaměstnavatel. V letech 2009–2018 to bylo 25 % na sociální zabezpečení a 9 % na zdravotní pojištění z hrubé mzdy. V tabulce č. 18 jsou tyto odvody uvedeny v částkách vypočítaných z průměrných hrubých mezd v tomto období.

Tabulka č. 16 Odvody zaměstnavatele za zaměstnance na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění

Rok	Roční hrubá mzda/zisk	Sociální zabezpečení	Zdravotní pojištění	Celkem odvody zaměstnavatele
2009	280 128	70 032	25 212	95 244
2010	286 368	71 592	25 774	97 366
2011	293 460	73 365	26 412	99 777
2012	300 804	75 201	27 073	102 274
2013	300 420	75 105	27 038	102 143
2014	309 216	77 304	27 830	105 134
2015	319 092	79 773	28 719	108 492
2016	333 168	83 292	29 986	113 278
2017	355 656	88 914	32 010	120 924
2018	382 416	95 604	34 418	130 022

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

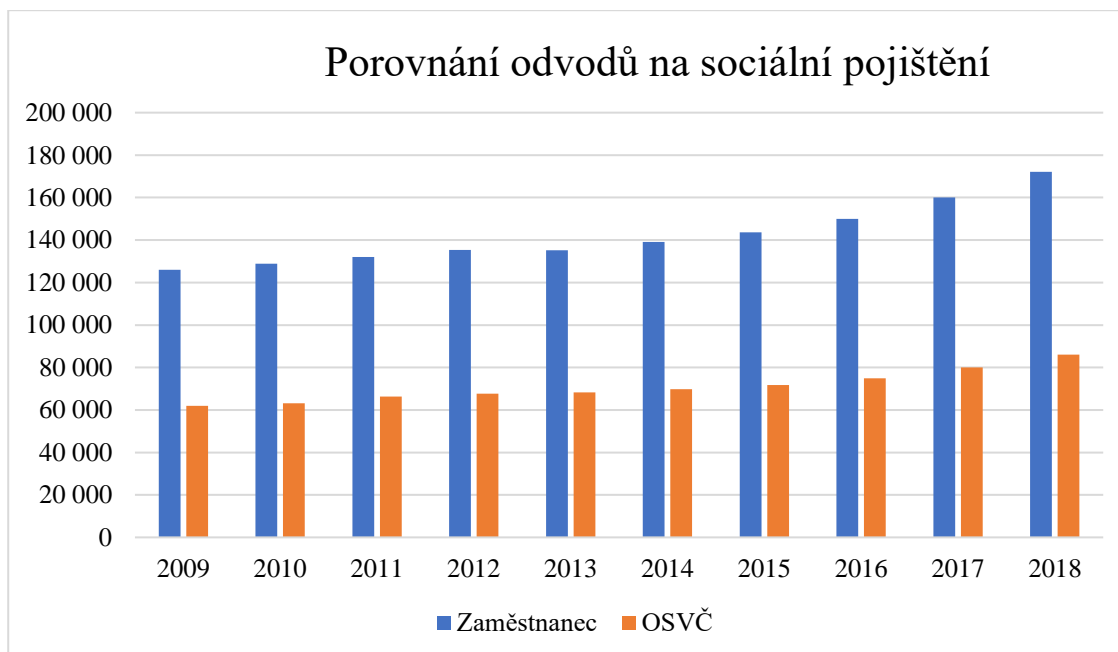
Porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance včetně odvodů zaměstnavatele s odvody na toto pojištění OSVČ je zobrazeno v tabulce č. 19 a grafu č. 35.

Tabulka č. 17 Porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance a OSVČ

Rok	Roční hrubá mzda/zisk	Odvody zaměstnance na sociální pojištění	Odvody zaměstnavatele za zaměstnance	Celkem zaměstnanec	Odvody OSVČ
2009	280 128	30 815	95 244	126 059	61 940
2010	286 368	31 501	97 366	128 867	63 145
2011	293 460	32 281	99 777	132 058	66 260
2012	300 804	33 090	102 274	135 364	67 738
2013	300 420	33 047	102 143	135 190	68 284
2014	309 216	34 015	105 134	139 149	69 716
2015	319 092	35 101	108 492	143 593	71 812
2016	333 168	36 649	113 277	149 926	74 963
2017	355 656	39 123	120 924	160 047	80 023
2018	382 416	42 067	130 022	172 089	86 045

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 35 Porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance a OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z porovnání odvodů na sociální pojištění zaměstnance, včetně odvodů svého zaměstnavatele, a OSVČ vyplynulo, že zaměstnanec na toto pojištění odvádí v podstatě dvojnásobek toho, kolik odvádí OSVČ. Z toho plynou dva závěry. První je ten, že je vlastně logické, pokud zaměstnanec odvádí dvojnásobek tohoto pojištění než OSVČ, protože do tohoto odvodu jsou zapojeny dva subjekty – zaměstnanec a zaměstnavatel. Druhý závěr je ten, že podnikatel bude mít v budoucnu mnohem menší starobní důchod než zaměstnanec. Je proto velmi žádoucí, aby se na tuto situaci do budoucna připravil a zvolil některou formu soukromého spoření na důchod. Politici a média by si měli tuto skutečnost uvědomovat a neovlivňovat veřejné mínění v duchu toho, že podnikatelé přispívají do státního rozpočtu neoprávněně méně než zaměstnanci.

V současné době (druhá polovina roku 2020) se objevila zpráva, že vládní koalice se dohodla na zrušení superhrubé mzdy. Tento prapodivný světově ojedinělý konstrukt, jak ho nazývají někteří ekonomové, vznikl v roce 2008. Tehdejší vládní koalice, aby dostála svému slibu, zavést tzv. jednotnou 15% daň z příjmů fyzických osob, ale současně aby nerozvrátila veřejné finance, rozšířila základ daně o pojistné na sociální pojištění, které platí zaměstnavatel. Ve skutečnosti pak zaměstnanci platí daň z příjmů ve výši 20,1 %. Pro OSVČ bylo zavedeno reciproční opatření, a to, že sociální pojištění se stalo daňově neuznatelným výdajem. Prakticky to znamenalo, že zaplacené sociální zabezpečení a zdravotní pojištění již nesnižovalo vyměřovací základ pro daň z příjmů, sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Zatím není jasné, zda se bude něco měnit i v tomto směru.

Jak by vyšlo porovnání čistých příjmů v případě zrušení superhrubé mzdy ukazuje tabulka č. 20 za rok 2018.

Tabulka č. 20 Výpočet čisté mzdy zaměstnance a čistého příjmu OSVČ rok 2018 bez superhrubé mzdy

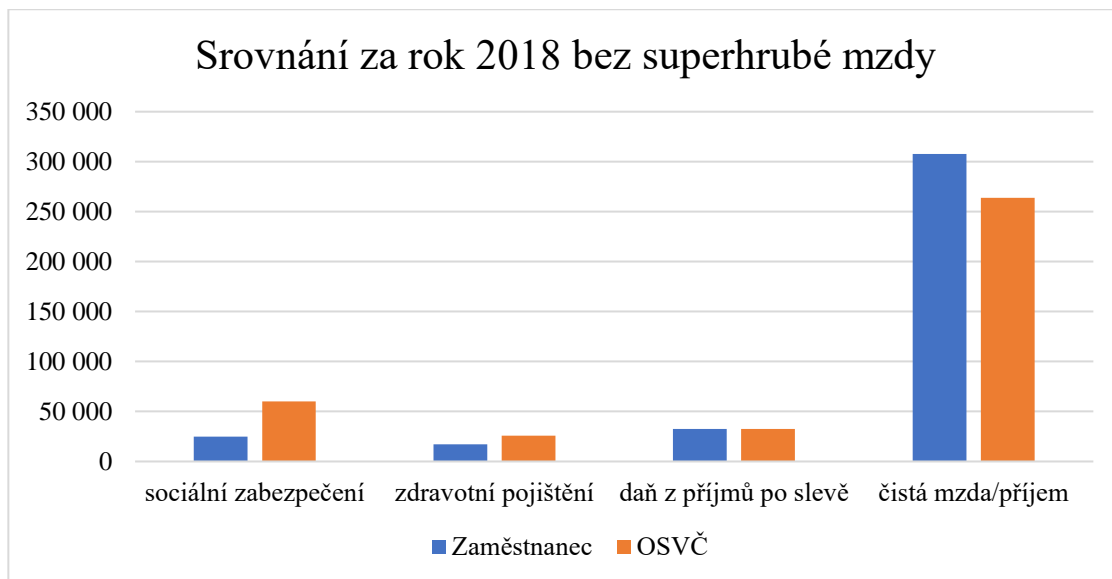
	Zaměstnanec	OSVČ
hrubá mzda/zisk	382 416	382 416
základ pro sociální zabezpečení	382 416	191 208
sociální zabezpečení	24 858	60 231
základ pro zdravotní pojištění	382 416	191 208
zdravotní pojištění	17 209	25 814
soc. + zdrav. poj. zaměstnavatele	130 022	-
základ pro daň z příjmů	382 400	382 400
daň z příjmů	57 360	57 360
sleva na dani na poplatníka	24 840	24 840
daň z příjmů po slevě	32 520	32 520
čistá mzda/příjem	307 829	263 851

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z tabulky č. 20 vyplývá, že pokud by se zrušila pro výpočet daně z příjmů z mezd zaměstnanců jako základ daně superhrubá mzda a daň by se počítala z prostého základu daně, tedy z hrubé mzdy, rozdíl v čisté mzdě a čistém příjmu by se zvětšil ve prospěch zaměstnanců. Pro zaměstnance by potom zrušení superhrubé mzdy jako základny pro výpočet daně z příjmů bylo výhodné. Ze stejné výše hrubé mzdy by jim připadla vyšší čistá mzda. Naopak pro státní rozpočet by to znamenalo dle propočtů analytiků Ministerstva financí ČR výpadek příjmů ve výši přes 50 miliard korun. Dle vyjádření ministryně financí Aleny Schillerové zatím není jasné, jak tento případný výpadek příjmů státního rozpočtu bude kompenzován.⁷⁹

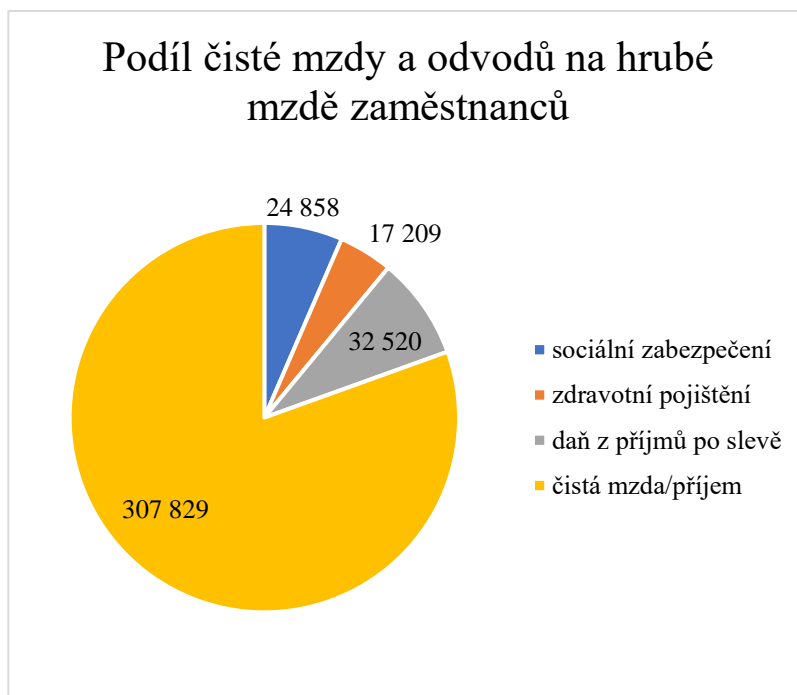
⁷⁹ Hospodářské noviny [online], Nevím, jak kompenzovat chybějící příjmy po zrušení superhrubé mzdy, přiznala Schillerová [citováno 10. 10. 2020].

Graf č. 36 Srovnání za rok 2018 bez superhrubé mzdy

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 37 Podíl čisté mzdy a odvodů na hrubé mzdě zaměstnanců

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Graf č. 38 Podíl čistého příjmu a odvodů na hrubém zisku OSVČ

Zdroj: (vlastní zpracování, 2020)

Z porovnání čistých příjmů zaměstnanců a OSVČ na základě průměrných měsíčních hrubých mezd zjišťovaných Českým statistickým úřadem za roky 2009–2018 vyplynulo, že zaměstnanec podléhá menšímu odvodovému zatížení než OSVČ. Na pozadí toho, co zaznívá z veřejného prostoru, od médií a politiků, se toto zjištění jeví jako překvapující. Toto tvrzení platí, pokud porovnání vychází ze stejného základu pro výpočet daně a sociálního pojištění. V praxi se proto z důvodu vyššího zdanění podnikatelů tito snaží vysokým odvodům vyhnout a základ daně se snaží snižovat. Na rozdíl od zaměstnanců tuto možnost mají. Nízké odvody podnikatelů nejsou způsobeny nízkým nastavením míry zdanění a odvodů na sociální pojištění, jako tím, že vycházejí z nižšího základu pro tento výpočet. Podnikatele však netrápí tak ani to, že jsou zatíženi většími odvody než zaměstnanci, jako spíše nepřehlednost právního prostředí, kdy i sami právníci mají potíže se vyznat ve stále se rozšiřujícím množství právních předpisů. Také jim vadí malá právní jistota podnikatelského prostředí. Budou za rok, za dva platit stejná pravidla jako nyní? Časté změny pravidel ve všech oblastech podnikatelského života znemožňují tvořit nějaké strategické plány na delší období.

6 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo porovnání čistých příjmů zaměstnanců a OSVČ v souvislosti se zákonnými odvody v letech 2009–2018. Aby porovnání přineslo nějaké relevantní výsledky, muselo vycházet ze stejné základny, jak pro zaměstnance, tak i pro OSVČ. Za tuto základnu byla zvolena průměrná měsíční hrubá mzda v národním hospodářství zveřejňovaná Českým statistickým úřadem, která byla přepočtena na roční hrubou mzdu pro zaměstnance, roční hrubý zisk pro OSVČ. Tímto porovnáním bylo zjištěno, že ve všech sledovaných obdobích měli zaměstnanci vyšší čisté příjmy než OSVČ. Jestliže tedy porovnání vychází ze stejné základny, tak OSVČ jsou více zdaněny než zaměstnanci. Trend vývoje čistých příjmů je stoupající, tak jak v průběhu sledovaného období rostla průměrná měsíční hrubá mzda. Po celé období zůstává rozdíl mezi čistou mzdou zaměstnance a OSVČ téměř konstantní. Tento výsledek je poněkud v rozporu s veřejným míněním, které je ovlivněno vyjádřením politiků a médií. Nižší odvody OSVČ jsou tak spíše způsobeny tím, že mají možnost si ovlivňovat vyměřovací základ pro daň z příjmů, sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Vyšší odvody zaměstnanců na sociální pojištění jsou ovlivněny hlavně tím, že toto pojištění za ně ve velké míře doplácí zaměstnavatel. Takže pak jsou porovnávány odvody na sociální pojištění, které jsou nesouměřitelné.

Odvodové zatížení by mělo být pro obě kategorie přinejmenším stejné. Je faktem, že podnikatelé dosahují v drtivé většině mnohem větších příjmů/zisků než zaměstnanci. Je to odměna za to, že musí ve své práci projevit mnohem větší kreativitu, samostatnost a aktivitu. Na druhou stranu za své jednání ručí celým svým majetkem, odpovídají i za jednání svých zaměstnanců. Dalším nezanedbatelným, ale většinou opomíjeným, rizikem jsou důsledky nedodržení nějakého zákona, předpisu nebo nařízení. Dohled nad dodržováním všech různých předpisů vykonávají kontroly z Úřadu práce, Živnostenského úřadu, Inspekce práce, Odboru životního prostředí, Cizinecké policie, Finančního úřadu. Za každé pochybení následuje sankce, která může být opravdu citelná. Jelikož zákony se novelizují i několikrát do roka, není vůbec snadné se v nich orientovat a velmi lehce může dojít, ač neúmyslně, k jejich porušení. Oproti tomu zaměstnanec je toho všeho ušetřen. Nemá sice většinou takové příjmy jako podnikatel, ale zato má zajištěnou pracovní právní ochranu, která zahrnuje především povinnost zaměstnavatele přidělovat mu práci, výpovědní lhůtu, placenou dovolenou, odstupné a další. Je však samozřejmě na rozhodnutí každého jednotlivce, zda chce podstoupit větší riziko, ale zase mít mnohem větší možnosti výdělku a

svobody rozhodování nebo zvolit jistotu zaměstnání (do určité míry) a menší zodpovědnosti za cenu nižších příjmů. Stát by měl pouze nastavit pro obě kategorie stejné podmínky.

7 Seznam použitých zdrojů

Literatura

- CARDOVÁ, Zdenka, 2010. *Daňová evidence a účetnictví individuálního podnikatele*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 158 s. ISBN 978-80-7357-502-1.
- ČERVINKA, Tomáš, 2016. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady*. Olomouc: ANAG. 160 s. ISBN 978-80-7263-999-1.
- DENIS, C., T. HEMMELGARN and B. SLOAN, eds., 2014. *[i]Taxation Trends in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 314 s. ISBN 978-92-79-35672-8.
- DUŠEK, Jiří, 2016. *Daně z příjmů 2016 přehledy, daňové a účetní tabulky*. Praha: GRADA Publishing. 208 s. ISBN 978-80-271-0036-1.
- KLIMEŠOVÁ, Ludmila, 2014. *Daňová optimalizace*. Praha: Ústav práva a právní vědy. 248 s. ISBN 978-80-87974-06-3.
- KUBÁTOVÁ, Květa, 2003. *Daňová teorie a politika*. Praha: ASPI. 263 s. ISBN 978-80-86395-84-5.
- KUKALOVÁ, Gabriela, PFEIFEROVÁ, Daniela, 2018. *Místní finance v ČR*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta. 152 s. ISBN 978-80-213-2850-1.
- LOŠŤÁK, Milan, PELECH, Petr, 2016. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2016*. Olomouc: ANAG. 368 s. ISBN 978-80-7263-995-3.
- MACHÁČEK, Ivan, 2014. *Daně, účetnictví, vzory a případy č. 8/2014. Příjmy ze samostatné činnosti a jejich zdanění*. Český Těšín: PORADCE. 192 s. ISSN 1213-9270.
- MARKOVÁ, Hana, 2018. *Daňové zákony 2018, úplná znění platná k 1. 1. 2018*. Praha: GRADA Publishing. 287 s. ISBN 978-80-271-0937-1.
- PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol., 2001. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia. 834 s. ISBN 80-200-0982-5.
- PILAŘOVÁ, Ivana, PILÁTOVÁ, Jana, 2018. *Účetní závěrka, základ daně, finanční analýza podnikatelských subjektů roku 2018*. Praha: 1. VOX. 210 s. ISBN 978-80-87480-69-4.
- PILÁTOVÁ, Jana, 2019. *Daňová evidence – komplexní řešení problematiky daňové evidence pro OSVČ*. Olomouc: ANAG. 352 s. ISBN 978-80-7554-222-9.
- PTÁČKOVÁ MÍSAŘOVÁ, Petra, OTAVOVÁ, Milena, 2018. *Daň z příjmů srozumitelně*. Ostrava: Key Publishing, 168 s. ISBN 978-80-7418-295-2.
- SKÁLOVÁ, Jana a kol., 2019. *Podvojně účetnictví 2019*. Praha: GRADA Publishing. 192 s. ISBN 978-80-271-2249-3.
- ŠUBRT, Bořivoj, 2014. *Obsluha mzdy a platu*. Olomouc: ANAG. 551 s. ISBN 978-80-7263-887-1.

TEPPEROVÁ, Jana, ŽENÍŠKOVÁ, Marta, ČERVINKA, Tomáš, 2014, *Bulletin Komory daňových poradců ČR 2/2014, Zaměstnavatel a zaměstnanec v roce 2014: Daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na zdravotní pojištění*. Praha: Wolters Kluwer. 64 s. ISSN 1211-9946

VANČUROVÁ, Alena, 2017. *Zdanění osobních příjmů*. Praha: Wolters Kluwer. 451 s. ISBN 978-80-75529-26-8.

VANČUROVÁ, Alena, KLAZAR, Stanislav, 2008. *Sociální a zdravotní pojištění: úvod do problematiky*. Praha: ASPI, 121 s. ISBN 978-80-73573-81-2.

VANČUROVÁ, Alena, LÁCHOVÁ, Lenka, 2014. *Daňový systém ČR 2014*. Praha: 1. VOX. 392 s. ISBN 978-80-87480-23-6.

ŽENÍŠKOVÁ, Marta, 2018. *Pojistné na sociální zabezpečení zaměstnavatelů, zaměstnanců, OSVČ a dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady 2018*. Olomouc: ANAG. 160 s. ISBN 978-80-7554-127-7.

Internetové zdroje

Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR [online], AMSP ČR se ostře ohrazuje proti tvrzení stínového ministra financí Mládka, že živnostníci parazitují. [citováno 30. 8. 2020], dostupné z <https://amsp.cz/amsp-cr-se-ostre-ohrazuje-proti-tvrzeni-stinoveho-ministra-financi-mladka-ze-zivnostnici-parazituji/>

Český statistický úřad [online], Průměrná mzda a evidenční počet zaměstnanců - metodika [citováno 14. 9. 2019], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/1-pmz_m.

ČT24 [online], Živnostníci odvádějí státu méně než zaměstnanci, přijde změna? [citováno 19. 8. 2020], dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1568329-zivnostnici-odvadeji-statu-mene-nez-zamestnanci-prijde-zmena>

Ekonomický magazín [online], Až dorazí do penze Husákovy děti, systém zkolabuje [citováno 21. 8. 2019], dostupné z <https://www.ekonomickymagazin.cz/2019/06/az-dorazi-do-penze-husakovy-deti-duchodovy-system-zkolabuje/>.

Generální finanční ředitelství [online], Pokyn č. D-285 [citováno 3. 9. 2019], dostupné z <https://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-zakony/D-285.pdf>.

Hospodářské noviny [online], Nevím, jak kompenzovat chybějící příjmy po zrušení superhrubé mzdy, přiznala Schillerová [citováno 10. 10. 2020], dostupné z <https://domaci.ihned.cz/c1-66811610-ministerstvo-financi-nema-plan-jak-kompenzovat-chybejici-prijmy-v-rozpoctu-po-zruseni-superhrube-mzdy>.

Informace ze světa pojištění [online], Evoluce českého zdravotního pojištění [citováno 26. 8. 2019], dostupné z <https://www.opojisteni.cz/tema/evoluce-ceskeho-verejneho-zdravotniho-pojisteni/c:16030/>.

iDnes.cz/zpravodajství [online], Štěch: Zvýšme odvody živnostníkům, zajistíme tak firmám desítky tisíc lidí [citováno 17. 8. 2020], dostupné z https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/milan-stech-zvyseni-odvodu-osvc-zivnostnik-pseudopodnikatel.A170616_084002_ekonomika_jan.

Mendelova univerzita v Brně [online], Definice [citováno 5. 9. 2019], dostupné z https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=2913.

Ministerstvo zdravotnictví české republiky [online], Veřejné zdravotní pojištění [citováno 27. 8. 2019], dostupné z https://www.mzcr.cz/KvalitaABezpeci/obsah/verejne-zdravotni-pojisteni-v-cr_3347_29.html

Oikonomikos 2010 [online], Neoklasická ekonomie [citováno 16. 7. 2019], dostupné z http://stat.opf.slu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=290:neoklasicka-ekonomie&catid=26:n&Itemid=58.

Podnikajte.sk [online], Výpočet čistej mzdy zamestnanca v roku 2019 [citováno 11. 10. 2020], dostupné z <https://www.podnikajte.sk/socialne-a-zdravotne-odvody/vypocet-cistej-mzdy-2019>